

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
УНІВЕРСИТЕТ МИТНОЇ СПРАВИ ТА ФІНАНСІВ

Факультет економіки, бізнесу та міжнародних відносин
Кафедра соціального забезпечення та податкової політики

КВАЛІФІКАЦІЙНА РОБОТА БАКАЛАВРА

на тему: «Розвиток ветеранського бізнесу як напрям забезпечення
зайнятості в Україні»

Виконала: студентка групи СЗ-21-2
Фещенко Софія Андріївна
Спеціальність 232 «Соціальне
забезпечення»

Керівник к.держупр., доцент Черба
В.М.

(науковий ступінь, вчене звання, прізвище та
ініціали)

Рецензент:

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ
УНІВЕРСИТЕТ МИТНОЇ СПРАВИ ТА ФІНАНСІВ

Факультет економіки, бізнесу та міжнародних відносин
Кафедра соціального забезпечення та податкової політики
Ступінь вищої освіти бакалавр
Спеціальність 232 «Соціальне забезпечення»

ЗАТВЕРДЖУЮ
Завідувач кафедри

“ _____ ” _____ 20__ р.

**ЗАВДАННЯ
НА КВАЛІФІКАЦІЙНУ РОБОТУ БАКАЛАВРА**

_____ Фещенко Софії Андріївни _____

(прізвище, ім'я, по батькові)

1. Тема роботи: «Розвиток ветеранського бізнесу як напрям забезпечення зайнятості в Україні»

керівник роботи: Черба Віта Миколаївна, к.держ.упр., доцент,

(прізвище, ім'я, по батькові, науковий ступінь, вчене звання)

затверджена наказом УМСФ від “ _____ ” 2025 р. № _____

2. Строк подання студентом роботи 03.06.2025 р.

3. Вихідні дані до роботи 1. Закон України «Про статус ветеранів війни, гарантії їх соціального захисту». № 3551-XII. (2025).

<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3551-12#Text>

4. Зміст розрахунково-пояснювальної записки.

1. Теоретико-методологічні засади дослідження ветеранського бізнесу.

2. Аналіз стану розвитку ветеранського бізнесу у контексті забезпечення зайнятості в Україні

3. Напрями та перспективи розвитку ветеранського бізнесу в Україні.

5. Перелік графічного матеріалу: Рис. 2.1. Динаміка середньої заробітної плати в розрахунку на одного штатного працівника, грн., Рис. 2.2. Динаміка кількості зареєстрованих безробітних, тис. осіб., Рис. 2.3. Порівняння видатків Державного бюджету України на систему соціального захисту та соціального забезпечення та оборону в 2019-2023 рр.; Рис. 2.4 Актуальні проблеми ветеранів станом на початок 2024 року; Таблиця 2.2. Основні проблеми, що турбують ветеранів війни, виявлені в результаті соціологічних опитувань; Табл. 2.3. Приклади підприємств сучасного ветеранського бізнесу

Дата видачі завдання “19” 01. 2025 р.

КАЛЕНДАРНИЙ ПЛАН

№ з/п	Назва етапів дипломної роботи	Строк виконання етапів роботи	Примітка
1	Вибір теми дипломної роботи	Січень 2025	виконано
2	Складання попереднього плану	Січень 2025	виконано
3	Підбір літератури	29.01.24-05.02.25	виконано
4	Складання бібліографії	06.02.24-14.02.25	виконано
5	Написання вступу	15.02.24-25.02.25	виконано
6	Написання 1-2 розділу	26.02.24-27.03.25	виконано
7	Написання 3 розділу	28.03.24-03.05.25	виконано
8	Написання висновків	06.05.24-27.05.25	виконано
9	Оформлення дипломної роботи	28.05.24-02.06.25	виконано
10	Передача роботи для перевірки	03.06.2025	виконано
11	Захист дипломної роботи	За графіком	виконано

Студент _____ Фещенко С.А.
(підпис)

Науковий керівник _____ Черба В.М.
(підпис) (прізвище, ім'я, по батькові)

“ ____ ” _____ 2025_ р.

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
УНІВЕРСИТЕТ МИТНОЇ СПРАВИ ТА ФІНАНСІВ

АНОТАЦІЯ

Фещенко С.А. «Розвиток ветеранського бізнесу як напрям забезпечення зайнятості в Україні»

Дипломна робота на здобуття ступеня вищої освіти «Бакалавр» за спеціальністю 232 «Соціальне забезпечення». Університет митної справи та фінансів, Дніпро, 2024.

Дипломна робота складається з вступу, 3 розділів, висновків. Робота викладена загалом на 92 стор., основний текст – на 68 стор., містить 3 таблиці, 4 рисунки, 10 сторінок додатків. Список використаних джерел складає 89 найменувань.

Зміст анотації:

Дослідження присвячене з'ясуванню проблем ветеранського бізнесу в контексті вивчення вітчизняного та зарубіжного досвіду. Проведено аналіз та узагальнення теоретичних підходів до поняття ветеранського підприємництва проаналізована нормативно-правова база.. Зроблено аналітичну оцінку сучасного стану ринку праці та розвитку ветеранського бізнесу.. На підставі вивчення законодавчих вітчизняних та зарубіжних документів та дослідження провідного досвіду в міжнародному ветеранському підприємстві визначені пріоритетні напрями розвитку ветеранського бізнесу в Україні.. Конкретні заходи та пропозиції, що рекомендовані в дипломній роботі, можуть бути корисними у подальшому дослідженні проблеми.

Ключові слова:, ветерани війни, реінтеграція ветеранів, адаптація, цивільне життя, досвід, США, Україна, ветеранський бізнес, ринок праці, підтримка ветеранів, бізнес-модель, планування, соціальна відповідальність.

ABSTRACT

The study is devoted to clarifying the problems of social protection and social rehabilitation of veterans in the context of studying domestic and foreign experience. The study is devoted to clarifying the problems of veteran business in the context of studying domestic and foreign experience. The analysis and generalization of theoretical approaches to the concept of veteran entrepreneurship is carried out. The regulatory and legal framework is analyzed. An analytical assessment of the current state of the labor market and the development of veteran business is made. Based on the study of legislative domestic and foreign documents and the study of leading experience in international veteran entrepreneurship, the priority directions of development of veteran business in Ukraine are identified. Specific measures and proposals recommended in the thesis may be useful in further research of the problem. Translated with DeepL.com (free version) **Keywords:** war veterans, reintegration of veterans, adaptatio, civilian life, experience, USA, Ukraine, veteran business, labor market support for veterans, social responsibility.

ЗМІСТ

ВСТУП	5
РОЗДІЛ 1 ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ ДОСЛІДЖЕННЯ ВЕТЕРАНСЬКОГО БІЗНЕСУ	8
1.1 Концептуальні підходи до визначення та класифікації ветеранського бізнесу	8
1.2 Нормативно-правове забезпечення ветеранської політики в Україні	12
1.3 Історія становлення та сучасний розвиток ветеранського бізнесу в Україні	16
РОЗДІЛ 2 АНАЛІЗ СТАНУ РОЗВИТКУ ВЕТЕРАНСЬКОГО БІЗНЕСУ У КОНТЕКСТІ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЗАЙНЯТОСТІ В УКРАЇНИ	26
2.1 Аналіз розвитку ринку праці в Україні в воєнний час	26
2.2 Аналіз стану розвитку ветеранського бізнесу в Україні	34
РОЗДІЛ 3 НАПРЯМИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ ВЕТЕРАНСЬКОГО БІЗНЕСУ В УКРАЇНІ	50
3.1 Міжнародний досвід ведення ветеранського бізнесу: найкращі світові практики	50
3.2 Заходи сприяння розвитку ветеранському бізнесу в Україні	56
ВИСНОВКИ	66
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	69
ДОДАТКИ	80

ВСТУП

Одним з найбільш ефективних інструментів соціальної політики є підтримка та розвиток ветеранського бізнесу. Такий інструмент не лише дозволяє адаптуватися ветеранам до мирного життя та забезпечити реалізацію їхніх економічних інтересів, а й розвивати відносно них повагу в українському суспільстві, дозволяє змінити економічний статус у багатьох ветеранів, які з пасивних отримувачів соціальної допомоги перетворюються на суттєву економічну силу, рушіїв змін, що реалізують власний потенціал, активних платників податків, що створюють робочі місця та додану вартість.

З початком повномасштабної російської війни проти України постала важливість дослідження можливостей розвитку ветеранського бізнесу. Тому вже зараз зрозуміло, що важливо обрати ефективні інструменти переходу ветеранів війни від військової служби до цивільного життя, в тому числі на основі підтримки ветеранського бізнесу.

Шлях переходу ветеранів з військового на цивільне життя дуже складний процес, який вимагає об'єднання зусиль всіх учасників громадянського суспільства, оптимального залучення всіх наявних можливостей і ресурсів. Інтерес представляють дослідження закордонного досвіду розвитку ветеранського бізнесу в таких країнах та Ізраїль, США. Тих країнах, де побудовано дієву систему захисту ветеранів та мають багатий досвід здійснення ефективної ветеранської політики. Над питанням розвитку ветеранського бізнесу в Україні працювали такі вітчизняні вчені, як Н. Самолюк та Ю. Білан (управління ветеранським бізнесом), Халимендик В.М., Черба В.М. (розвиток платформи «Я-ветеран»), Краус К, Ігнатюк А. (дослідження інституціональних особливостей становлення та розвитку ветеранського підприємництва в Україні), Тріпак М. М., Петруха С. В., Петруха Н. М. (аналізуз впливу ветеранського бізнесу на інклюзивність економіки та державних фінансів, мотиваційних факторів, що спонукають ветеранів до підприємництва, а також бар'єрів, які вони долають під час створення й становлення ветеранського бізнесу),

М. Кобеля-Звір (дослідження основних грантових можливостей урядової програми «Робота» для ветеранів та членів їх родин), Єгоричева С., та Лахижа М. (економічна підтримка ветеранів у плані пошуку роботи, перекваліфікації та відкриття власного бізнесу), В. Шавердіна (огляд діючого законодавства щодо забезпечення трудових прав ветеранів.) Зарубіжний досвід ветеранського бізнесу став предметом досліджень вітчизняних вчених, як Тріпак М., Петруха С., Петруха Н., Коноваленко Д., Гращенко І, питанням правових засад підтримки та розвитку ветеранського бізнесу присвячена роботи О. Ілларіонова та інш.

Мета нашого дослідження – проаналізувати сучасний стан та перспективи розвитку ветеранського бізнесу в Україні.

Задля досягнення визначеної мети в роботі поставлені та вирішуються такі завдання:

- дослідити концептуальні засади поняття «ветеранський бізнес», його історичні аспекти та нормативно-правове забезпечення;
- здійснити оцінку сучасного стану ринку праці та стану розвитку ветеранського бізнесу в сучасній Україні;
- здійснити аналіз закордонного досвіду підтримки ветеранського бізнесу;
- визначити напрями і перспективи розвитку ветеранського бізнесу в Україні.

Об'єктом дослідження є соціальна політика, що сприяє реалізації прав ветеранів на працю в Україні.

Предметом дослідження є розвиток ветеранського бізнесу як напрям забезпечення зайнятості та сприяння реінтеграції ветеранів в Україні.

Методи дослідження. Для досягнення поставлених цілей і вирішення поставлених завдань використовуються методи наукової абстракції, теоретичного узагальнення, порівняння, функціональний аналіз - задля розробки комплексного підходу до побудови ветеранської соціальної політики, компаративістський аналіз- для порівняння ветеранського в провідних країнах

світу, описовий та історичний – для з’ясування сутності та характеристики поняття «ветеранський бізнес» та дослідження його історичної ретроспективи.

Інформаційною основою дослідження є нормативно-правові акти України, звітні дані Мінфіну, Міноборони, аналітика Міністерства у справах ветеранів та Мінсоцполітики України, монографії та інші наукові публікації провідних вітчизняних та зарубіжних науковців, а також аналітичні дані числених науково-дослідних установ.

РОЗДІЛ 1

ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ ДОСЛІДЖЕННЯ ВETERАНСЬКОГО БІЗНЕСУ

1.1 Концептуальні підходи до визначення та класифікації ветеранського бізнесу

В умовах повномасштабного вторгнення та ведення повномасштабних бойових дій основна задача держави полягає в першу чергу в забезпеченні внутрішньої та зовнішньої безпеки. До активних соціальних ініціатив, які можуть сприяти зміцненню держави в Україні відноситься ветеранський бізнес.

Відмітимо, що ветерани стикаються з перешкодами для адаптації до ринку праці, коли повертаються до цивільного життя, тому підтримка їхнього підприємництва має бути ефективним засобом подолання цих проблем.

Важливою складовою ветеранської політики являється економічна. Це в першу чергу - ветеранський бізнес – нові робочі місця, актуальні напрями діяльності; створення умов отримання цивільної спеціальності відповідно до потреб ринку праці за місцем проживання; програми заохочення підприємництва, що працевлаштовують ветеранів, членів їх родин та заснованих ветеранами (Додаток А).

«Реінтеграція ветеранів – це багатогранний і складний процес, який охоплює різноманітні аспекти життєдіяльності людини. Він включає в себе не лише фізичну адаптацію до цивільного життя, але й психологічну, соціальну та економічну складові, які взаємодіють і визначають загальний успіх цього процесу. Теоретичні основи реінтеграції базуються на розумінні того, що ветерани, повертаючись до мирного життя після служби, часто стикаються з низкою викликів, пов'язаних з психоемоційними травмами, змінами у соціальних ролях та відносинах, а також необхідністю адаптуватися до нових економічних умов [1].

Зазвичай ветеранський бізнес (ветеранське підприємництво) розглядають як специфічний вид підприємницької діяльності та один з можливих видів соціального підприємництва окремого усталеного соціального інституту – ветеранської спільноти чи ветеранського руху [2].

Підприємницькі ініціативи серед ветеранів війни, осіб, які мають особливі заслуги перед Батьківщиною, постраждалих учасників Революції Гідності та осіб – це комплекс заходів, спрямований на їх здатність самостійно висувати, розпочинати та розвивати власні ідеї, бізнес-проекти та стартапи. Господарська діяльність, що здійснюється для досягнення економічних і соціальних результатів, заснована ветераном війни, особою, яка має особливі заслуги перед Батьківщиною, постраждалим учасником Революції Гідності та особами, на яких поширюється чинність Закону, а також громадськими об'єднаннями ветеранів війни, – є ветеранським підприємництвом. [3].

Проект Закону «Про ветеранське підприємництво» містить наступне визначення: «Ветеранське підприємництво – самостійна, ініціативна, систематична, на власний ризик господарська діяльність, що здійснюється суб'єктами ветеранського підприємництва з метою досягнення економічних і соціальних результатів та одержання прибутку» [4].

Проект Закону «Про ветеранське підприємництво» також містить статтю 4, де приведено дефініцію ветеранського соціального підприємництва: «це підприємництво з метою досягнення конкретних суспільно корисних матеріальних або нематеріальних результатів, спрямованих на вирішення соціальних та/або екологічних проблем окремих категорій осіб чи груп населення [4].

В науковій літературі широко представлено поняття «ветеранський бізнес». Так, дослідниця Пісецька Т. зазначає, що «ветеранський бізнес є різновидом або складовою соціального підприємництва, тому потрібно актуалізувати законодавчі ініціативи починаючи з соціального підприємництва і регулювати ветеранський бізнес в його складі» [5].

«Соціальне підприємництво як елемент диверсифікації джерел фінансування для ветеранських спільнот має декілька переваг:

1. Інтеграція в громаду: соціальне підприємництво дозволяє ветеранам активно брати участь у місцевому економічному житті, що сприяє їхній соціальній інтеграції.
2. Навчання та працевлаштування: ветеранські підприємства можуть стати платформою для розвитку професійних навичок та створення робочих місць.
3. Посилення соціального впливу: генерація власних коштів дозволяє організаціям реалізовувати масштабні соціальні проекти без обмежень, які можуть бути накладені донорським фінансуванням" [6].

Особливість ветеранського соціального підприємництва полягає в поєднанні господарської діяльності та вирішення нагальних соціальних питань, пов'язаних із громадою: працевлаштування ветеранів-побратимів, психосоціальний ефект від роботи, створення простору для спілкування та взаємодопомоги. Аналіз успішних прикладів ветеранів українського бізнесу свідчить про те, що існують ефективні методи ведення бізнесу та фінансів, які є стійкими та соціально впливовими.

Сучасні дослідники Н. Самолюк та Ю. Білан вважають, що «потреба у започаткуванні (або відродженні) власного бізнесу є однією з дійсно нагальних. Підприємницькі наміри ветеранів є похідними від соціальних факторів, а не фінансових причин. Крім того, вони пов'язані з незадоволеними потребами у працевлаштуванні, а управління ветеранським бізнесом Україні має охоплювати розвиток соціальної відповідальності щодо ветеранів як найвпливовішого механізму» [7].

Разом з цим, як відмічають дослідники Тріпак М. М., Петруха С. В. та Петруха Н. М., «насьогодні достеменно невідомо як ветеранський бізнес сприяє всеохоплюючому економічному зростанню, соціальній інтеграції та стійкості державних фінансів, а також, які інструменти, застосовані на тепер є найбільш результативними» [8].

Серед основних бар'єрів, що обмежують ветеранський бізнес, дослідниці К. Краус та А. Ігнатюк відносять: [9].

- відсутність необхідних заощаджень, щоб дочекатися поки бізнес почне приносити дохід;
- відсутність досвіду підприємницької діяльності;
- відсутність знань щодо ведення бізнесу;
- корупція в ході намагань отримати земельну ділянку для ведення бізнесу;
- відсутність чітких і якісно прописаних правил гри (у рамках Законів) щодо ведення ветеранських бізнесів;
- страх втратити все, вклавши в бізнес.

Серед чинників, що сприяють розвитку ветеранських бізнесів відмічають:

- пільги при започаткуванні бізнесу;
- бізнес- інкубатор (консультування, навчання, супроводу бізнесу);
- промоція (просування) ветеранських бізнесів на локальному рівні;
- обмін досвідом між власниками бізнесу та ветеранами;
- відшкодування відсотків за кредитами;
- навчання із започаткування власного бізнесу тощо [9].

На думку О. Ілларіонова «мале підприємництво є саме тим засобом, який здатен забезпечити особу - ветерана та його родину джерелами до існування без навантаження на систему соціального захисту, а також який сприяє зайнятості, підвищенню ділової активності в цілому (такий суб'єкт, крім надання послуг чи виконання робіт, дрібного виробництва товарів, сам стає споживачем супутніх послуг, що справляє мультиплікаційний ефект, враховуючи можливості додаткового працевлаштування інших осіб)» [3].

Ветеранський бізнес має суттєвий вплив на державні фінанси. Підвищення економічної активності та самозабезпечення ветеранів шляхом відкриття бізнесу може зменшити бюджетні витрати на соціальну підтримку ветеранів. Крім того, успішний ветеранський бізнес може стати додатковим джерелом податкових надходжень до бюджету, усуваючи певні фіскальні ризики. Отже, створення та розвиток ветеранського бізнесу має бути рушієм економічного зростання та

стійкості державних фінансів. Соціальна інтеграція та підтримка ветеранів є важливою складовою державної політики щодо оптимізації соціальних видатків бюджету та підтримки економічної діяльності.

Створення підприємницьких умов для ветеранів допоможе їм повернутися до нормального суспільного життя, застосувати свої військові навички та досвід у цивільному секторі, а також сприятиме їх психологічному відновленню та економічній самодостатності. Підтримка підприємницької діяльності ветеранів передбачає різні форми підтримки (допомоги) з боку держави, такі як фінансова підтримка, навчальні програми, консультації, сприяння виходу на ринок.

Таким чином, проаналізувавши основні концептуальні підходи до визначення поняття ветеранський бізнес відмітимо, що зазвичай в науковій літературі його не відділяють від поняття соціальний бізнес, ветеранське підприємництво. Ситуація ускладнюється відсутністю прийняття Закону «Про ветеранське підприємництво», що значно б допомогло конкретизувати поняття та його складові.

Вважаємо за необхідне запропонувати наступне авторське визначення: ветеранський бізнес - це така форма соціально-орієнтованого бізнесу, створеного ветеранами та членами їх родин, що сприяє економічному зростанню, покращенню добробуту та соціальній інтеграції учасників процесу, та як наслідок - стійкості та розвинутості країни.

2.2 Нормативно-правове забезпечення ветеранської політики в Україні

Конституція України проголошує Україну соціальною державою [10]. Тобто, держава має впроваджувати політику, спрямовану на забезпечення гідного рівня життя людей та задоволення їхніх основних потреб, досягнення соціальної справедливості. У ст.43 Конституції України гарантується право на працю, в тому числі можливість заробляти працею на життя, «яку людина вільно обирає або на яку вільно погоджується». Статтею 17 Конституції України

визначено, що держава забезпечує соціальний захист громадян України, що проходять службу в Збройних Силах України та інших військових формуваннях, а також їх родин. В Кодексі законів про працю України визначено правові засади і гарантії здійснення громадянами України права розпоряджатися своїми здібностями до продуктивної і творчої праці [11].

Як відмічає В. Шавердіна «Кодекс законів про працю України, згадує слово «ветеран» лише у двох випадках, а саме: 1) переважне право на залишення на роботі при вивільненні працівників у зв'язку із змінами в організації виробництва і праці; 2) додаткова відпустка окремим категоріям громадян. Це свідчить, що в основному на них розповсюджуються загальне трудове законодавство [12].

Стаття 4 Закону України «Про статус ветеранів війни, гарантії їх соціального захисту» від 22 жовтня 1993 № 3551-ХІІ (далі Закон №3551-ХІІ) зазначає, що ветеранами війни є особи, які брали участь у захисті Батьківщини чи в бойових діях на території інших держав. До ветеранів війни належать: 1) учасники бойових дій; б) особи з інвалідністю внаслідок війни; в) учасники війни [13].

У статті 12 Закону №3551-ХІІ передбачено додаткові гарантії у сфері зайнятості для ветеранів, а саме: право на одержання допомоги по тимчасовій непрацездатності в розмірі 100% середньої заробітної плати незалежно від стажу роботи; додаткову відпустку зі збереженням заробітної плати строком на 14 календарних днів на рік; можливість використання чергової щорічної відпустки у будь-який час (без очікування шестимісячного строку перебування на роботі); переважне право на залишення на роботі при проведенні скорочень, а також переважне право на працевлаштування у разі ліквідації юридичної особи.

Сама категорія «ветерани війни» у Законі – містить собою досить різноманітну за складом групу населення, що охоплює кілька категорій осіб (працівників), це в свою чергу, означає відмінності у їх правах та обов'язках. Незважаючи на те, що правовою основою правового статусу ветеранів є конституційні права і свободи громадянина, обсяг правового статусу ветеранів все ж залежить від їх спеціального статусу.

Відповідно ст.18 Закону України «Про статус ветеранів війни, гарантії їх соціального захисту» ветерани війни, які мають право на одночасне отримання посвідчення учасника бойових дій, особи з інвалідністю внаслідок війни, учасника війни, отримують лише одне посвідчення за їхнім вибором [13].

Ветерану війни треба визначитися, посвідчення якого правового статусу він обирає і у посвідченні робиться відмітка про наявність додаткового статусу. «Однак, для користування передбаченими законодавством додатковими трудовими гарантіями необхідно спочатку працевлаштуватися на роботу, з чим у ветеранів війни виникають складнощі, пов'язані як із обмеженим вибором видів трудової діяльності, яку здатен виконувати ветеран війни за станом здоров'я, так і з об'єктивною неможливістю працевлаштуватися за спеціальністю чи на бажане місце роботи через його непристосованість до роботи особою, яка має фізичні вади здоров'я» [14].

Основні нормативно-правові акти України, які регулюють питання трудових прав ветеранів війни, представлено у додатку Б.

Ще до початку повномасштабного вторгнення, у 2021 році були спроби створення можливостей для ветеранів війни, членів їх сімей, членів сімей загиблих, осіб, які мають особливі заслуги перед Батьківщиною, та постраждалих учасників Революції Гідності щодо професійного розвитку, зміни військової кар'єри на цивільну, активної самозайнятості, відкриття та ведення власного бізнесу (проект Закону України «Про внесення змін до Господарського кодексу України та Цивільного кодексу України» щодо визначення основ ветеранського бізнесу як одного з різновидів суб'єктів господарювання») [20].

Кабінетом Міністрів України на розгляд Верховної Ради України було внесено проект Закону про внесення змін до деяких законів України, спрямованих на забезпечення додаткових гарантій соціального захисту ветеранів війни (реєстр. № 6350 від 25.11.2021), яким пропонувалося внести зміни до ст. 20 Закону України «Про статус ветеранів війни, гарантії їх соціального захисту» [13. Ст. 425.] щодо підприємницьких ініціатив серед ветеранів, а саме: держава гарантуватиме підтримку і сприятиме розвитку підприємницьких ініціатив та

господарської діяльності ветеранів війни, осіб, які мають особливі заслуги перед Батьківщиною, постраждалих учасників Революції Гідності та осіб, на яких поширюється чинність Закону.

У середині 2021 р. було утворено Український ветеранський фонд - бюджетну установу, яка знаходиться в сфері управління Міністерства у справах ветеранів України та виступає державним інструментом щодо виконання обов'язків перед ветеранами та сприяє реалізації ветеранських ініціатив [21. Ст. 3601.]. Підтримка здійснення підприємницької діяльності ветеранами та сприяння у їх працевлаштуванні визначені основними завданнями Фонду. «Органи державної влади та органи місцевого самоврядування у межах своєї компетенції мають створювати відповідні умови для розвитку підприємницьких ініціатив та господарської діяльності серед ветеранів війни, осіб, які мають особливі заслуги перед Батьківщиною, постраждалих учасників Революції Гідності та осіб, на яких поширюється чинність цього Закону, зокрема шляхом надання інформаційних, консультативних, освітніх послуг та можливих інструментів фінансової підтримки» [22].

У 2021 році Міністерство у справах ветеранів України почало підготовку Стратегії розвитку ветеранського бізнесу до 2030 року, в якій виокреслювалася постать ветерана-підприємця, що активно розвиває власну справу, свою громаду та державу [Проект Стратегії розвитку підприємницьких ініціатив ветеранів війни. URL: <https://mva.gov.ua/ua/npa/proyekt-strategiyi-rozvitku-pidpriyemnickih-iniciativ-veteraniv-vijni>].

2022 рік загострив проблематику розвитку ветеранського бізнесу у зв'язку із зростанням як кількості діючих військовослужбовців, так і тих, що після закінчення війни будуть повертатися до цивільного життя, а також і членів їх родин.

Сьогодні одним із пріоритетних напрямів діяльності Міністерства у справах ветеранів України є створення умов для розвитку ветеранських підприємницьких програм, зокрема, вирішення проблем державного замовлення на виробництво товарів і послуг ветеранами, шляхом поширення інформації про ветеранські

підприємницькі програми, просування відповідної продукції на ринку та формування переліку ветеранських підприємств.

Кабінет Міністрів України у 13.09.2022 р. погодив розроблений фахівцями Міністерства у справах ветеранів України законопроект щодо внесення змін до чинного Закону України від 01.07.2010 № 2411-VI «Про засади внутрішньої і зовнішньої політики» [23. Ст. 527.], яким вперше було запропоновано закріпити засади формування державної ветеранської політики. Закон від 01.07.2010 № 2411-VI пропонувалося доповнити новими абзацами щодо забезпечення формування державної ветеранської політики, системи переходу від військової служби до цивільного життя [24]. Проект Закону України «Про внесення змін до Закону України «Про засади внутрішньої і зовнішньої політики» щодо засад внутрішньої політики у сфері формування державної ветеранської політики було розроблено на виконання п. 543 Плану законопроектної роботи Верховної Ради України на 2022 рік, затвердженого Постановою Верховної Ради України від 15.02.2022 № 2036-IX [25. Ст. 1028.].

Одним із шляхів створення передумов для спрощення та підтримки започаткування власної справи ветеранами із закріпленням відповідного їх правового статусу мала ст. 20 Закону України від 22.10.1993 № 3551-XII «Про статус ветеранів війни, гарантії їх соціального захисту» [13], в яку Кабінетом Міністрів України пропонував внести зміни та доповнення щодо підтримки підприємницьких ініціатив серед ветеранів війни, а саме: держава гарантуватиме підтримку і сприятиме розвитку підприємницьких ініціатив та господарської діяльності ветеранів війни, осіб, які мають особливі заслуги перед Батьківщиною, постраждалих учасників Революції Гідності та осіб, на яких поширюється чинність цього Закону. Пропоналося також визначити поняття підприємницької ініціативи серед ветеранів війни та ветеранського підприємництва.

О. Ілларіонов пропонує відійти від практики розширення норм Закону України «Про статус ветеранів війни» (адже його мета інша), а окреслити відповідні норми в окремій статті Господарського кодексу України [3].

Дослідник зазначає: «поняття ветеранського підприємництва як різновиду господарської діяльності можна викласти, наприклад, в новій статті з умовним номером «48-1» у Господарському кодексі України, додаткові гарантії для ветеранського бізнесу можна закріпити, наприклад, додавши до існуючої ст. 47 «Загальні гарантії прав підприємців». Як компроміс можна розглянути можливість прийняття окремого Закону України про ветеранське підприємництво. В такому комплексному акті викласти всі особливості здійснення такого різновиду господарської діяльності, додаткові соціальні гарантії, трудові права, нюанси державної допомоги, пільг, страхування тощо. Однак такий підхід ще і ще раз провокує «інфляцію законів», тож варто зосередитися на наповненні новими нормами вже існуючі нормативно-правові акти». [3].

Зараз громадські ініціативи та активні верстви суспільства активно сприяють законодавчому забезпеченню ветеранського руху та ветеранської справи, просувають законодавче підґрунтя ветеранського бізнесу [4]. Проект Закону «Про ветеранське підприємництво» містить загальні положення та визначення таких понять, як ветеранське підприємництво та соціальне підприємництво; встановлює порядок отримання та втрати суб'єктами господарювання статусу ветерана; встановлює критерії визначення підприємницької кваліфікації ветеранських кадрів та встановлює обмеження щодо підприємців, які не можуть отримати підприємницьку кваліфікацію ветеранських кадрів. Законопроектом також запроваджено положення щодо внесення відомостей про ветеранських суб'єктів підприємницької діяльності до Єдиного державного реєстру ветеранів та визначено види та форми державної підтримки такої підприємницької діяльності.

Нажаль, «єдиним законодавчим актом, що визначає статус ветеранів та гарантії їх соціального захисту, залишається Закон України «Про статус ветеранів війни, гарантії їх соціального захисту», прийнятий ще у 1993 році. За цей час до цього акта було внесено майже 100 точкових змін та доповнень. Але не відбулося системного перегляду підходів до ветеранської політики. Наразі у

державі відсутній законодавчий акт, який визначає засади ветеранської політики відповідно до сучасних підходів публічного врядування» [26].

«Відсутність спеціального нормативно-правового акту означає, що для ветеранів війни в Україні не передбачено особливих умов і гарантій при прийнятті на роботу. Також працевлаштування ветеранів війни не передбачає якихось пільг для роботодавців, що на-ймають цю категорію людей. Лише якщо військовий отримав інвалідність внаслідок війни, то на нього поширюються гарантії та права осіб з інвалідністю» [12].

Розпорядженням Кабінету Міністрів України від 21.12.2024 № 1350-затверджено Стратегію формування системи повернення з військової служби до цивільного життя на період до 2033 року, а Міністерством у справах ветеранів України розроблено проєкт Закону України «Про основні засади державної ветеранської політики щодо ветеранів / ветеранок російсько-української війни», в якому передбачено визначення на законодавчому рівні мету, завдання та принципи державної ветеранської політики, правовий статус ветеранів / ветеранок, ветеранів / ветеранок, які мають особливі заслуги перед Батьківщиною, членів їх сімей, членів сімей загиблих (померлих) Захисників та Захисниць України, встановити види підтримки, яка надається цим категоріям осіб для забезпечення їх гідного життя, шани та поваги до них в суспільстві.

1.3 Історія становлення та сучасних розвиток ветеранського бізнесу в Україні

Проблема становлення ветеранського бізнесу має своє глибоке коріння. У грудні 2018 року в Україні утворено Міністерство у справах ветеранів як головний орган у системі центральних органів виконавчої влади, що забезпечує формування та реалізує державну політику у сфері соціального захисту ветеранів війни. Трохи пізніше, у 2020 році, пріоритетом цього Міністерства було проголошено відновлення ветеранів у суспільстві. Для цього було визначено

велику кількість завдань: правова підтримка, соціальна адаптація, психологічна підтримка, підтримка професійної діяльності чи бізнесу, підтримка особистих і побутових проблем, допомога у вирішенні проблем ветеранів. У цій сфері управління декілька установ громадської ради, Громадська рада, Рада родин загиблих, Рада ветеранів України.

У 2021 році Міністерство у справах ветеранів України ініціювало проєкт з підготовки Стратегії розвитку ветеранського бізнесу до 2030 року Успішний ветеран-підприємець, що займається розвитком власної справи [27], який так і не було реалізовано.

Для подальшої реадаптації та реінтеграції ветеранів до мирного життя через відповідні проєкти відповідно до Постанови Кабінету Міністрів України від 14 липня 2021 р. No 720 «Про утворення бюджетної установи «Український ветеранський фонд» у сфері управління Міністерства у справах ветеранів України була створена бюджетна установа «Український ветеранський фонд».

Одним із основних завдань Фонду є сприяння соціальному захисту ветеранів та членів сімей ветеранів шляхом підтримки та реалізації проєктів, спрямованих на підтримку ведення підприємницької діяльності ветеранами і сприяння їх працевлаштуванню. Відповідно до Положення про Бюджетну установу «Український ветеранський фонд», затвердженого наказом Міністерства у справах ветеранів України No 263 від 20.12.2021 року, бюджетні кошти використовуються Фондом, в тому числі й для надання фінансової підтримки з метою реінтеграції ветеран та членів їхніх сімей до активного суспільного життя, забезпечення збереження і відновлення їх фізичного та психічного здоров'я.

Станом на травень 2023 року Український ветеранський фонд (УВФ) здійснив мікрофінансування на суму 3 млн 670 тис грн, підтримав 250 проєктів, профінасував конкурсних програм на 38 млн грн. Станом на травень 2025 року Український ветеранський фонд (УВФ) здійснив мікрофінансування на суму 15 265 821.56 грн, підтримав 1 171 проєктів, профінасував конкурсних програм на

522 млн 935 371.83 грн. [28]. Тобто, За два роки майже в 4,6 разів збільшилася кількість проєктів, які профінансував УВФ.

Програми з соціальної та професійної адаптації ветеранів затверджені: Постановою КМУ від 21 червня 2017 р. № 432 «Про затвердження Порядку та умов забезпечення соціальної та професійної адаптації осіб, які звільняються або звільнені з військової служби, з числа ветеранів війни, осіб, які мають особливі заслуги перед Батьківщиною, членів сімей таких осіб, членів сімей загиблих (померлих) ветеранів війни, членів сімей загиблих (померлих) Захисників та Захисниць України та постраждалих учасників Революції Гідності», Постановою КМУ від 31 березня 2015 р. № 179 «Про затвердження Порядку використання коштів, передбачених у державному бюджеті для здійснення заходів із соціальної, професійної адаптації ветеранів війни, осіб, які мають особливі заслуги перед Батьківщиною, членів сімей таких осіб, членів сімей загиблих (померлих) ветеранів війни, членів сімей загиблих (померлих) Захисників та Захисниць України та постраждалих учасників Революції Гідності»

Скористатись такою послугою можуть особи, які звільняються або звільнені з військової служби, з числа ветеранів війни, осіб, які мають особливі заслуги перед Батьківщиною, членів сімей таких осіб; члени сімей загиблих (померлих) ветеранів війни; члени сімей загиблих (померлих) Захисників та Захисниць України; постраждалі учасники Революції Гідності. На період дії воєнного стану та протягом 3 місяців після його припинення або скасування пільгою також можуть скористатися військовослужбовці та члени їх сімей.

Порядок отримання професійної адаптації необхідно письмово звернутись до органу соціального захисту населення за місцем реєстрації або за місцем фактичного проживання (перебування) із заявою встановленої форми, додати копію посвідчень або довідки про участь в заходах оборони держави та індивідуальну програму реабілітації (для осіб з інвалідністю), документи, що посвідчують родинний зв'язок. Орган соціального захисту населення направить до центру зайнятості або іншої установи на професійну орієнтацію. Попередньо професійну орієнтацію можна пройти самостійно, тобто «для себе», в мережі

Інтернет. Так, діє сайт «Моя кар'єра» (mycareer.org.ua), а також є можливість скористатись мобільним додатком «Тест на профорієнтацію». За результатами професійної орієнтації направляють на професійне навчання та на підставі такого направлення зараховують до навчального закладу. Стаття 30 Закону України «Про зайнятість населення», Порядок видачі ваучера для підтримання конкурентоспроможності осіб на ринку праці, затверджений постановою КМУ від 20.03.2013 № 207. Ваучери видаються центрами зайнятості одноразово:

- особам віком старше 45 років, страховий стаж яких становить не менш як 15 років, до досягнення пенсійного віку;
- особам, звільненим з військової служби (крім військовослужбовців строкової служби), служби в органах внутрішніх справ, Державної служби спеціального зв'язку та захисту інформації, органів і підрозділів цивільного захисту, податкової міліції, Бюро економічної безпеки України або Державної кримінально-виконавчої служби у зв'язку із скороченням чисельності, штату або за станом здоров'я до досягнення ними встановленого статтею 26 Закону України “Про загальнообов'язкове державне пенсійне страхування” пенсійного віку, за наявності вислуги не менше 10 років, які не набули права на пенсію відповідно до Закону України “Про пенсійне забезпечення осіб, звільнених з військової служби, та деяких інших осіб”;
- особам, звільненим з військової служби після участі у проведенні АТО/ООС, до досягнення ними встановленого статтею 26 Закону України “Про загальнообов'язкове державне пенсійне страхування” пенсійного віку та за умови звернення протягом трьох років з дня звільнення;
- внутрішньо переміщеним особам працездатного віку за відсутності підходящої роботи;
- особам, стосовно яких згідно із Законом України “Про соціальний і правовий захист осіб, стосовно яких встановлено факт позбавлення особистої свободи внаслідок збройної агресії проти України, та членів

їхніх сімей” встановлено факт позбавлення особистої свободи внаслідок збройної агресії проти України, після їх звільнення.

Розмір мікрогранту, який надається одному отримувачу, визначається відповідно до його запиту, але не менше 50000 гривень та не перевищує: 75000 гривень включно у разі зобов’язання отримувача зареєструватися фізичною особою - підприємцем; 150000 гривень включно у разі зобов’язання отримувача створити одне робоче місце після отримання мікрогранту та прийняття на нього працівника на умовах, визначених цим Порядком; 250000 гривень включно у разі зобов’язання отримувача створити не менше двох робочих місць після отримання мікрогранту та прийняття на них працівників на умовах, визначених цим Порядком [29].

Сьогодні Український ветеранський фонд на конкурсних засадах надає фінансову допомогу підприємствам ветеранів, сім’ям ветеранів (дружинам, чоловікам), сім’ям загиблих ветеранів та сім’ям загиблих захисників України. Обсяг фінансування проекту – від 500 тис. до 1,5 млн грн.

На конкурсний відбір «Варто почати власну справу» можуть подаватися «ветерани, члени сімей загиблих (померлих) ветеранів війни та члени сімей загиблих (померлих) захисників і захисниць України, які зареєстровані як фізичні особи-підприємці; дружина або чоловік ветерана, які зареєстровані як фізичні особи-підприємці, у разі, якщо проекти спрямовані на реінтеграцію ветеранів до активного суспільного життя, забезпечення збереження та відновлення їх фізичного та психічного здоров’я; юридичні особи, зареєстровані не пізніше ніж за рік до отримання фінансової підтримки, засновниками яких є ветерани, члени сімей загиблих (померлих) ветеранів війни та члени сімей загиблих (померлих) Захисників і Захисниць України» [Варто почати свою справу. URL: <https://veteranfund.com.ua/contests/varto-pochaty-vlasnu-spravu/>].

Розвиток ветеранського бізнесу являється пріоритетною частиною діяльності Міністерства ветеранів, яке займається питанням переходу військовослужбовців, що повернулись з фронту з військової кар’єри до

професійних цивільних, з фокусуючи на інтеграції ветеранів у кадрову структуру Міноборони України, військові відомчі структури державних органів сектору безпеки. «Створенням ветеранського бізнесу в Україні уряд переслідує мету стимулювати реєстрацію ФОП, легалізувати бізнес, збільшити суми податкових надходжень до державного бюджету, підсилити економіку України, збільшити кількості самозайнятих осіб та найманих співробітників, знизити безробіття та тіньову зайнятість» [9].

Сьогодні активно впроваджуються електронні сервіси, в яких передбачена можливість для ветеранів війни в отриманні інформації про їхні трудові і соціальні права, в тому числі, як отримати послуги із професійної адаптації для освоєння нової професії та перенавчання за новою спеціальністю.

В Україні з 2023 року функціонує сервіс е-Ветеран – інформаційно-довідкова онлайн система, що сформована на базі Єдиного державного реєстру ветеранів війни, та створена для підвищення рівня соціального захисту ветеранів війни через он-лайн контроль за реалізацією їх прав та гарантій, також там можна знайти відповіді з питань стосовно послуг з професійної адаптації, підготовки, перепідготовки, підвищення кваліфікації, працевлаштування, які реалізуються в межах бюджетних про-рам Мінветеранів, МОН, Мінекономіки, Державного центру зайнятості [30].

Портал "Є-ветеран" пропонує інформацію, роздішену в таких розділах [31]:

- Правова підтримка передбачає інформування ветеранів і їхніх сімей про чинні законодавчі акти, що регулюють їхні права. Вона також охоплює процедури отримання соціальних пільг, допомоги та інших гарантій. Це сприяє забезпеченню справедливого доступу до державної підтримки та соціальних послуг.
- Соціальна допомога включає перелік доступних програм та послуг, спрямованих на підтримку ветеранів і їхніх родин. Вона охоплює фінансову допомогу, медичне забезпечення, психологічну підтримку та

соціальну адаптацію. Це сприяє успішній інтеграції ветеранів у суспільство та покращенню їхньої якості життя.

- Професійна перепідготовка забезпечує ветеранів можливістю здобути нові навички та спеціальності через освітні програми, курси та тренінги. Це сприяє їхній конкурентоспроможності на ринку праці та полегшує працевлаштування.

Окремі послуги у сфері працевлаштування доступні для ветеранів війни на сайті Державної служби зайнятості України. Так, через сайт Державної служби зайнятості можна отримати інформацію та скористатися такими державними послугами, як:

- навчання для ветеранів за новою спеціальністю у закладах професійно-технічної освіти,
- отримання ваучеру на навчання за новою професією або перекваліфікацію, отримання гранту на власну справу учасникам бойових дій, особам з інвалідністю внаслідок війни та членам їх сімей [32].

Ваговою підтримкою ветеранського бізнесу являється Програма надання грантів, які реалізуються в рамках урядового проєкту «Робота». Гранти для ветеранів та ветеранок та другого з їх подружжя – це можливість втілити мрію відкрити власну справу, чи розширити бізнес, який уже працює. Завдяки гранту можна отримати до 1 000 000 гривень [33]. Порядок надання грантів регулюється основними нормативно-правовими документами, як то [34-35].

Як наслідок, впровадження державних електронних сервісів у сфері пошуку роботи, професійного розвитку та соціального захисту є вигідним для сучасного цифрового суспільства, оскільки дозволяє ветеранам війни отримати доступ до інформації щодо своїх прав та пільг, яка потім використовується для реалізації трудових прав, отримання трудових гарантій та пільг, передбачених спеціальним Законом України «Про статус ветеранів війни, гарантії їх соціального захисту».

У 2023 році Міністерство у справах ветеранів України запустило портал “Є-ветеран”, розроблений у рамках Стратегії з реінтеграції ветеранів, ухваленої у 2020 році. Цей онлайн-ресурс створено для надання всебічної підтримки

ветеранам, їхнім сім'ям та особам, які потребують соціальної допомоги внаслідок участі в бойових діях. Основною метою порталу є спрощення доступу до інформації про права, пільги та державні програми, а також забезпечення ветеранів необхідними ресурсами для ефективної адаптації до цивільного життя.

Для розвитку ветеранських підприємницьких ініціатив потребує затвердження «Стратегія розвитку підприємницьких ініціатив ветеранів війни період до 2030 року», яка наразі знаходиться на опрацюванні в Міністерстві у справах ветеранів України

РОЗДІЛ 2

АНАЛІЗ СТАНУ РОЗВИТКУ ВЕТЕРАНСЬКОГО БІЗНЕСУ У КОНТЕКСТІ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЗАЙНЯТОСНІ В УКРАЇНІ

2.1. Аналіз розвитку ринку праці в Україні в воєнний час

На стан розвитку бізнесу в Україні впливатиме багато чинників. Ключовими являються демографічні. Розглянемо динаміку чисельності населення України впродовж 1991-2024 років (табл. 2.1)

Таблиця 2.1

Чисельність населення України у 1991-2024 рр., млн ос.

За даними	Роки							
	1991	2001	2006	2011	2016	2021	2022	2024
Державного комітету статистики	51,9	48,9	46,9	45,8	42,8	41,6	41,2	Н.д
Міжнародного валютного фонду	51,7	48,2	46,5	45,5	42,4	41,0	34,5	33,0

Джерела: [36]

За результатами даних, представлених в таблиці, ми бачимо, що за 1991-2011 рр. відмічається щорічне зниження населення близько 300 тис. осіб (за даними Держкомстата України) та 310 тис. осіб (за даними МВФ). З 2011 до 2021 року суттєво зросли темпи зниження чисельності населення, що склало майже 420 тис. осіб (за даними Держкомстата України) та 450 тис. осіб (за даними МВФ), що було викликано початком військової агресії РФ проти України у 2014 році й окупацією АР Крим та частини Луганської та Донецької областей.

У 2023 році порівняно з 2021 роком чисельність населення скоротилася приблизно на 6,2 млн осіб. Така ситуація загострює проблему старіння в країні, оскільки частка населення у віці 65 років і старше залишається високою. Це призводить до значного скорочення економічно активного населення до 12,3 млн осіб до 2023 року.

На початок 2025 року за даними МВФ проживає 32,96 млн осіб [36]. Отже, за останні три роки чисельність населення знизилась, на 8 млн осіб, тобто смайже на 20%, що викликане виїздом українців за межі території держави та залишенням їх на окупованих територіях.

Серед демографічних проблем української довоєнної економіки відносяться: низькі темпи відтворення населення; менша тривалість життя у порівнянні із розвиненими країнами світу; висока смертність передусім чоловіків працездатного віку; зростання у структурі населення частки непрацездатного населення, передусім пенсіонерів за віком; падіння коефіцієнту народжуваності в розрахунку на одну жінку (з 2-х до 1,2 дитини); переважання чисельності жінок надчоловіками у віковій категорії 40-69 років (зокрема у 2020 році у даній групі на 4-ох чоловіків припадало 5 жінок) [37].

Згідно з даними, оприлюдненими у звіті ЦРУ 2024, Україна має найвищий рівень смертності серед 229 країн світу – 18,6 смертей на 1000 осіб, а народжуваність у нашій країні фактично найнижча – лише 6 дітей на 1000 осіб. [38ison].

Такі негативні тенденції у демографічній сфері формують вагомі загрози ну лише відтворенню нашого суспільства, але й функціонуванню вітчизняної економічної системи, що обумовлюються наступними чинниками: падінням сукупного попиту і, як наслідок, скороченням доходів Державного бюджету від оподаткування; падінням сукупної пропозиції через знищення, пошкодження об'єктів або ж зниження економічної активності суб'єктів господарювання, що виготовляють товари чи надають послуги, на які наявний стабільний попит; релокацією підприємств з регіонів, охоплених активними бойовими діями або ж прилеглих до них [39]; вибуттям зі складу трудових ресурсів значної частки працездатного населення через виїзд його за межі держави та необхідністю долучення до захисту країни у військовому аспекті та ін.

Ринок праці під час війни зазнає суттєвих змін. Основними факторами впливу є «нестабільна економіко-політична ситуація, прискорення темпів розвитку технологій та галузей, активізація міграції, посилення комунікаційних

зв'язків, трансформація умов праці та форм зайнятості, а також зміни в податковому й трудовому законодавстві. Усі ці чинники викликають значні коливання основних показників ринку людського капіталу в Україні» [40].

Проаналізуємо рівень середньої заробітної плати, який являється головним показником стану ринку праці та індикатором оцінки соціально-економічного рівня українців (рис. 2.1). У 2021 році середня заробітна плата зросла до 14014 грн. У 2022 році заробітна плата на кінець року збільшилася на 6%, що можна пояснити виплатами та компенсаціями, що надавалися підприємствами своїм працівникам для підтримки. У 2023 році середня зарплата збільшилася до 17442 грн [6]. В Україні за даними Державної служби статистики у 2024 році середня заробітна плата збільшилася на 23% до показника попереднього року і становила 21 473 грн. [В Україні назвали розмір середньої зарплати. URL: <https://epravda.com.ua/finances/rozmir-serednoji-zarplati-v-ukrajini-803964/>].

Рис. 2.1. Динаміка середньої заробітної плати в розрахунку на одного штатного працівника, грн.

Джерело: розроблено автором на основі даних сайту НБУ [41].

Спостерігається позитивна динаміка середньої заробітної плати. Проте її зростання не завжди означає покращення рівня життя, оскільки одночасно з

підвищенням заробітної плати збільшуються інфляція, ціни на товари та послуги, а також змінюється курс валют.

Зміни демографічної структури негативно вплинули на ринок праці: рівень зайнятості знизився, а рівень безробіття зріс (рис. 2.2).

Рис. 2.2. Динаміка кількості зареєстрованих безробітних, тис. осіб

Джерело: розроблено на основі даних сайту НБУ [41]

Зменшилася кількість зайнятих, а рівень безробіття сягнув максимуму за 20 років – 22,1% у 2023 році, повідомляє Нацбанк. Хоча попит на ринку праці поступово відновлюється. У 2025 році «кількість офіційно зареєстрованих безробітних у Державній службі зайнятості України становить не більше 100 тисяч осіб, при чому 81% із них – жінки. У порівнянні з минулим роком частка шукачів роботи у віці до 35 років зменшилася з 27% до 21%, в той же час зросла кількість безробітних віком понад 55 років з 17% до 21%».[42].

На Україну чекає тривалий і складний процес соціально-економічної реконструкції, який у майбутньому не тільки досягне, але й потенційно навіть перевершить довоєнні показники ринку праці. Рівень безробіття безпосередньо пов'язаний зі статусом зайнятості населення.

Рівень зайнятості в Україні у 2022 році становид 49,7% (12,5 млн осіб) (рис. 2.3.), що є найнижчим показником у Європі.

Для порівняння, в Італії показники нижчі, а в Румунії – на тому ж рівні. Середній світовий рівень зайнятості становить 56%. Низький рівень зайнятості частково пояснюється війною в країні та високою часткою населення пенсійного віку, що суттєво впливає на ринок праці. В Україні з кожним роком зростає частка населення пенсійного віку, що ще більше загострює проблематику становища ветеранів на ринку праці.

За результатами дослідження ринку праці України, проведеного Європейською Бізнес Асоціацією сновними тенденціями на ринку праці у 2024 році за результатами опитування є:

- Дефіцит робочої сили
- Вищий рівень очікувань заробітної плати кандидатів, ніж пропозиції бізнесу
- Мобілізація
- Відтік персоналу закордон [43].

Для аналізу питання ветеранського бізнесу доречно подивитися на частку ветеранів в звгвльній кількості населення. «За інформацією з відкритих джерел станом на 01 січня 2022 року в Україні налічувалося близько 500 тисяч учасників бойових дій. Прогнозована кількість ветеранів, членів їхніх сімей та сімей полеглих воїнів після перемоги – близько 3 млн. осіб [44].

Найбільші показники серед 24 областей України мають 4 області і м. Київ, серед даних областей, найбільшою кількістю ветеранів виділяються Львівська – 58 205 тис. осіб (серед них 37 391 тис. чоловіків та 20 814 тис жінок) та Дніпропетровська області (серед них 43 342 тис. чоловіків та 14 646 тис.) [45].

Станом на початок 2022 року загальна кількість осіб з офіційним статусом ветерана війни в Україні становила 851 068 осіб. Найчисельнішою серед них була категорія учасників бойових дій- 438 834 особи, які брали участь у відсічі російської агресії з 2014 року. 7,9 % з усіх ветеранів перебувало в Дніпропетровській області. Відмітимо, що 98,5 % ветеранів до початку

повномасштабного вторгнення не мали ФОПу. За даними Міністерства у справах ветеранів України, у жовтні 2023 року в Україні перебувало близько півмільйона (493,6 тис.) учасників бойових дій. З них 130 тис. нараховували молоді люди віком до 35 років. [46].

За прогнозами військових аналітиків, українське суспільство матиме понад 3 мільйони ветеранів.[47]., що складатиме близько 10% до загальної чисельності населення України

Разом з тим, різні аналітичні джерела прогнозують, що після закінчення війни що кількість учасників бойових дій перевищить навіть 3,5-5 мільйонів осіб, що разом з сім'ями буде складати до 15-20 млн. чоловік.

Фінансування на систему соціального захисту невинно зростає, тому що з кожним роком незахищених осіб та осіб, які потребують соціальних гарантій та допомоги, також все більшає. Видатки на соціальну сферу щороку збільшуються, у 2019 році держава виділила 218,628 млн грн, у 2022 році - 425,987 млн грн, а у 2023 році - 343,858 млн грн. у 2024 році становили 579,200 млн грн.

Це свідчить про те, що навантаження на систему соціального захисту та соціального забезпечення є масштабною. Це пов'язано з тим, що програми соціального захисту та соціального забезпечення в першу чергу стосуються національної безпеки країни, в тому числі таких категорій населення як ВПО, ветерани, військовослужбовці.

Через зростаючу кількість ветеранів необхідно постійно збільшувати бюджет, який виділяється на соціальний захист і соціальне забезпечення, крім того, в цілому по країні недостатніми є кошти на цю сферу. Однак, оскільки внутрішня ситуація суттєво змінилася внаслідок початку повномасштабної фази конфлікту, а видатки країни на оборону та соціальний захист значно зросли, ми порівнюємо фактичні видатки на оборону та соціальний захист за період 2019-2024 рр., як показано на рисунку 2.3.

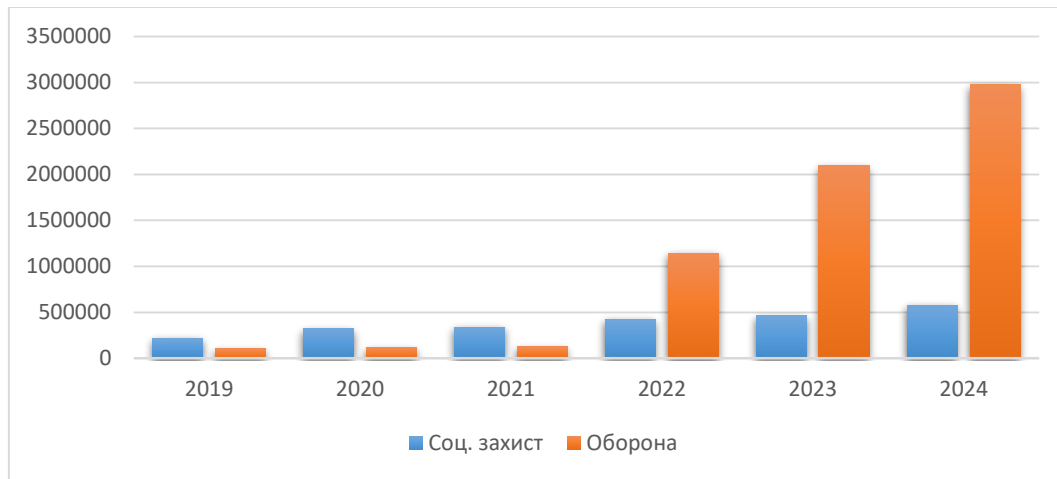

Рис. 2.3. Порівняння видатків Державного бюджету України на систему соціального захисту та соціального забезпечення та оборону в 2019-2024 рр.

*Структуровано автором за джерелом [48].

Аналізуючи видатки з державного бюджету на соціальний захист та соціальне забезпечення населення ми спостерігаємо зростання фінансування соціальної сфери та все ж у умовах війни майже весь бюджет зосереджений на обороні та безпеці населення.

У 2020 році видатки зросли на 47,6% до 322,7 млрд грн, у тому числі видатки загального фонду зросли на 52% до 319,4 млрд грн. До річного планового показника зі змінами видатки становили 97,7 %, зокрема загального фонду – 98,4 % .

У 2022 році найбільші обсяги загального бюджету держави Україна були спрямовані на оборону, громадський порядок, безпеку та правосуддя, соціальний захист та соціальне забезпечення. На соціальний захист припадало 15,7% державного бюджету. Видатки на соціальне забезпечення порівняно з відповідним періодом 2021 року зросли на 168,9 млрд грн (49,6%) – до 509,3 млрд грн. Найбільша частина державного бюджету у 2023 році була присвячена національній безпеці та обороні, яка оцінювалася в 1 141,1 млрд грн (18,2% ВВП). Крім того, на соціальний захист та соціальне забезпечення - 447,6 млрд грн, на підтримку ветеранів - 6,8 млрд грн. «У 2024 році на національну безпеку і оборону держави спрямовано загальний ресурс у сумі 2 975,8 млрд грн (із яких 27,5 млрд грн наданих державних гарантій), що становить 39,2 відсотка

очікуваного ВВП. Видатки державного бюджету на соціальне забезпечення у 2024 році становили 579,2 млрд грн, що більше проти 2023 року на 45,1 млрд грн, або на 8,4 відсотка». [48].

Серед основних державних пільг та гарантій для ветеранів війни у сфері зайнятості та працевлаштування зазвичай вирізняють пільги на здобуття освіти, позаконкурсний вступ до ВНЗ, ваучер на підвищення кваліфікації, перекваліфікацію, професійну адаптацію, додаткові трудові права та гарантії, допомогу по безробіттю [49].

Однак, незважаючи на необхідне збільшення фінансування вищезазначених сфер, не слід забувати про доступність та безоплатність соціального забезпечення ветеранів, яке надається державою.

Таким чином, основними чинниками, що впливають на ринок праці являються (крім політичних і військових дій) нестабільна економічна ситуація, прискорений технологічний та промисловий розвиток, збільшення міграції, зміни умов праці та форм зайнятості, а також зміни в податковому та трудовому законодавстві. Рівень середньої заробітної плати є важливим показником ситуації на ринку праці та одним із основних показників оцінки соціально-економічного рівня життя населення.

З огляду на це вкрай необхідно є розробка та реалізація державних програм, спрямованих на посилення матеріального забезпечення соціально незахищених верств населення, створення умов для успішної підприємницької діяльності, сприяння народжуваності громадян, які проживають на території нашої держави, надання державної підтримки населенню працездатного віку, забезпечення реальних мінімальних стандартів для людей з особливими потребами та вразливих верств суспільства.

Низьким є як стан ринку праці, так і забезпеченість ветеранів війни. Чим довше буде зберігатися воєнний стан на території нашої держави, тим більша ймовірність втрати нових компаній, територій та загального падіння економіки держави. У зв'язку з цим цілком імовірно, що після завершення конфлікту попит на кваліфікованих громадян перевищить пропозицію гідних робочих місць. Ця

незахищена група людей, яка називається «ветерани війни», не матиме державної допомоги, що призведе до того, що їм буде важко конкурувати на ринку праці.

2.2 Аналіз стану розвитку ветеранського бізнесу в Україні

Ветеранський бізнес в загальній структурі економіки України поки не відіграє помітної ролі. Так, Міністерства у справах ветеранів України [Офіційний сайт Міністерства у справах ветеранів. URL: <https://mva.gov.ua/>], оприлюднило дані, за якими на кінець 2023 р. кількість ветеранських підприємств налічувала близько 5 тис., що становить 2 % від загальної кількості суб'єктів малого і середнього підприємництва. Це «свідчить про наявність значного нереалізованого потенціалу ветеранського бізнесу та необхідність подальшої підтримки його розвитку» [8].

Розвиток малого і середнього бізнесу сприяє збільшенню податкових надходжень до державного бюджету. Підприємства, що легалізовані, сплачують податки, що в свою чергу являються важливим джерелом фінансування для відновлення економіки, інфраструктури та соціальних програм після закінчення війни.

За даними Держкомстату України, частка підприємств малого і середнього бізнесу в обсязі реалізованої продукції у 2022 році збільшилася, і становила, в порівнянні з 2021 з 68,5% до 69,6% [50]. Це в свою чергу демонструє важливість розвитку бізнесу для фінансової та економічної стабільності держави.

За результатами дослідження, здійсненого в грудні 2023 – січні 2024 рр. у межах проєкту Програми розвитку ООН (UNDP) «Підтримка України» [51], до повномасштабного російського військового вторгнення п'ята частина компаній (22,3%) вважали свій фінансово-економічний стан задовільним або поганим, на кінець 2023 року це число зросло до 78,1%.

Лише 36,5% малих і середніх підприємств в Україні продовжували свою діяльність, тоді як 6% з них були змушені припинити свою діяльність на термін понад рік. Найбільше постраждали компанії у Східному та Південному регіонах. У результаті 13,1% компаній країни були змушені закритися на понад 12 місяців через військову активність у Східній частині країни, тоді як на Південь країни припадає 12,7% компаній цього типу. Найбільше постраждали галузі будівництва та транспорту, громадського харчування та туризму, а найменше постраждали ІТ-сектор та сільське господарство.

Представники малого і середнього бізнесу називають ряд проблем, які виникають під час взаємодії з державними установами, зокрема: блокування податкових накладних (проблема була у 31,3% компаній). Цей показник знизився порівняно з попереднім етапом дослідження, який становив 44,2%, але все ще залишається на першому місці. Питання логістики з часом ускладнюється. Якщо в листопаді 2023 року 23 відсотки респондентів зазначили про таку проблему, то в грудні 2023 року цей показник збільшився до 25%. Почастішали випадки відмови працівників від бронювання своїх працівників (19,8% компаній зіткнулися з цією проблемою) (Додаток В).

«Саме малий та середній бізнес забезпечує гнучкість та стійкість економічної системи, що є особливо важливим в умовах нестабільності і великих повоєнних ризиків. Малі та середні підприємства можуть швидко змінювати напрямки діяльності, адаптуватися до нових умов і відновлювати виробництво навіть після значних потрясінь. Це робить економіку менш вразливою до зовнішніх та внутрішніх потрясінь» [52].

Разом з тим, потреба у реалізації та розвитку власного бізнесу у ветеранів неабияка. Так, опитування, що провів Український ветеранський фонд, показав, що на початок 2024 року 62,89% військовослужбовців хотіли б після демобілізації зайнятися власною справою, підприємництвом, 31% ветеранів були безробітними, 12% мали власний бізнес, одночасно, 50% хотіли б його мати (рис. 2.4.) [53].

Станом на 2024 рік 12 відсотків ветеранів та ветеранок, які не несуть службу в Силах оборони України мають власну справу [54].

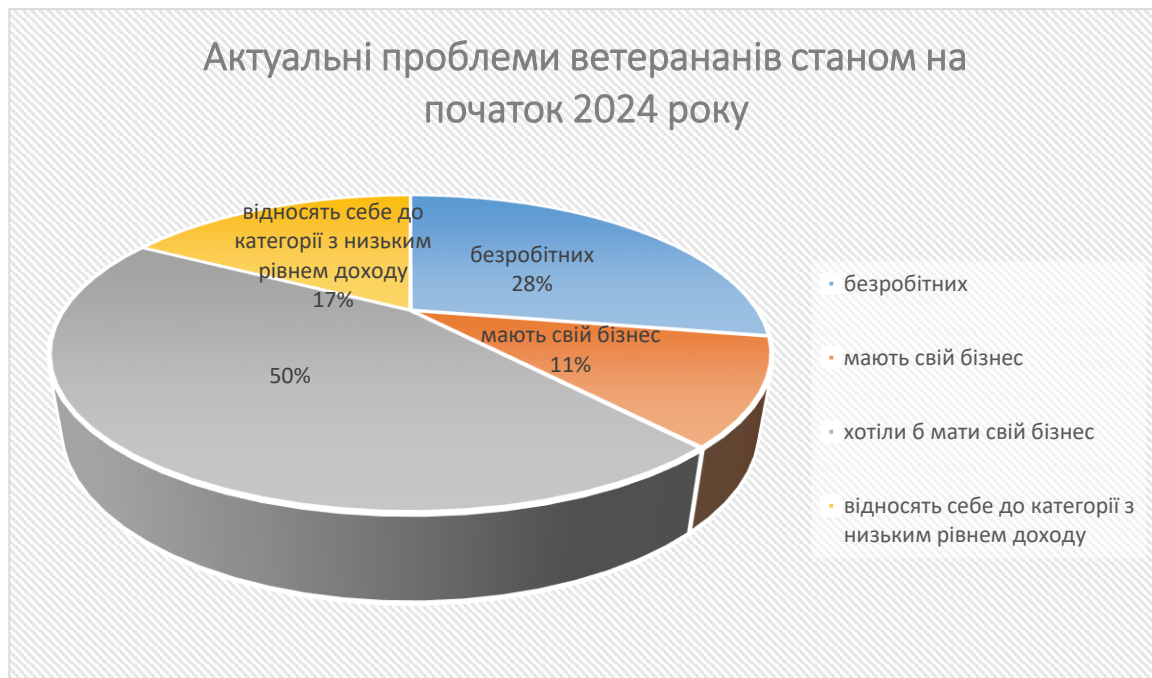

Рис. 2.4. Актуальні проблеми ветеранів станом на початок 2024 року
Джерело: створено за [53].

Серед основних проблем отримання послуг і пільг серед ветеранів війни ще до повномасштабного вторгнення залишалася проблема «залишення на роботі під час скорочення чи реорганізації підприємства, та працевлаштування в разі ліквідації підприємства, організації: 40% охочих не змогли скористатись цим правом переважно через примусове звільнення або відсутність документів, необхідних для нового працевлаштування» [55].

Як зазначає дослідниця Т. Захаріна «На соціальну підтримку з боку держави розраховує 61,3% військовослужбовців, що наразі перебувають на ротації або лікуванні;– 71,3% ветеранів визначають потребу в медичній реабілітації як актуальну чи дуже актуальну; – 27% ветеранів відзначають актуальність психологічної підтримки;– 80,7% ветеранів заявляють про актуальність соціально-економічної підтримки; – 74,4% ветеранів потребують правової підтримки;– 44,1% ветеранів потребують професійно-трудової реабілітації;– 47,2% ветеранів потребують моральної підтримки з

боку органів соціальної опіки та фахівців соціально-психологічної галузі [56].

Основні проблем, що турбують сучасних ветеранів війни, виявлені в результаті соціологічних опитувань представлено в таблиці 2.2.

Таблиця 2.2

Основні проблем, що турбують ветеранів війни, виявлені в результаті соціологічних опитувань [57].

Проблема	Опитування 2023 року, Відсоток відповідей	Опитування 2024 року, Відсоток відповідей
Відсутність роботи або труднощі з її пошуком ¹	77,5	39,45
Зловживання алкоголем чи наркотиками	72,8	8,45
Конфлікти з близькими, родиною	69,4	20,77
Психологічні труднощі, спроби самогубства	39,8	50,57
Нерозуміння з боку суспільства	-	63,32
Проблеми з оформленням соціальних пілґ	-	44,26
Проблеми з фізичним здоров'ям	-	63,61

Як бачимо, у 2024 році з’являються проблеми, про які раніше не говорили, і відразу стають найболючішими — проблеми зі здоров’ям і нерозуміння з боку суспільства. Проблеми з роботою з початку рейтингу опустилися до середніх значень, а такі, як зловживання алкоголем чи наркотиками та конфлікти з близькими, взагалі, до найнижчих. Такі зміни, на нашу думку, пов’язані з певною активізацією на всіх рівнях діяльності з реінтеграції ветеранів. Проте психологічні труднощі для останніх залишаються важливими, що актуалізує активізацію роботи різних психологічних та соціальних служб та вдосконалення підходів до організації їх діяльності, а також формування шанобливого, турботливого та вдячного ставлення до захисників у всіх верств населення та категорій працівників.

Державними інституціями з 2022 року активно реалізуються проєкти в частині запровадження експертної допомоги за кількома напрямками, основним з яких виступає саме ветеранський бізнес, розвиток ветеранського підприємництва в Україні, що створює так званий комерційний фронт на підтримку економіки України.

«Створенням ветеранського бізнесу в Україні уряд переслідує мету стимулювати реєстрацію ФОП, легалізувати бізнес, збільшити суми податкових надходжень до державного бюджету, підсилити економіку України, збільшити кількості самозайнятих осіб та найманих співробітників, знизити безробіття та тіньову зайнятість [9].

Варто також пам'ятати, що ветерани війни далеко не завжди є забезпеченими людьми: тільки 36% ветеранів мають достатній дохід, щоб купувати продукти харчування та одяг, 19% домогосподарств ветеранів відносять себе до категорії з низьким рівнем матеріального добробуту. Такий стан справ слід враховувати при підготовці програм для кредитування та навчання ветеранів: навчання підприємству для ветеранів/ветеранок та членів їхніх сімей має бути, як правило або безкоштовним або частково безкоштовним [58, с. 3]. Для забезпечення доступу до фінансування ветеранів/ветеранок, що бажають відкрити власну справу, слід подбати про інститути гарантування, поручительства.

Серед основних напрямів ветеранського бізнесу в Україні віділяють:

- «бізнес для енергоефективності (підтримка проєктів, спрямованих на посилення енергоефективності);
- підтримка українських громадських організацій (соціальний супровід ветеранів, підтримка дітей ветеранів, менторська підтримка підприємця, проєкти з безбар'єрності);
- підприємство у виробничих спеціальностях (стимулювання легалізації роботи працівників виробничих спеціальностей і перекваліфікації);

- підприємництво для оборонно-промислового комплексу (технологічні розробки, пошиття військового одягу, виготовлення сухих пайків); підприємництво ветеранське у ресторанній справі, видавничій справі;
- підтримка агропромислового комплексу (економіка сільського господарства та агропромислового комплексу)» [9].

Як бачимо, сьогодні держава акцентує увагу саме на ветеранському бізнесі в аграрній сфері та галузі АПК.

Початок і розвиток будь-якого бізнесу вимагає фінансових та інвестиційних ресурсів. Ветерани можуть знайти фінансування для відкриття та розвитку власного бізнесу з різних джерел: національні програми/ініціативи, які підтримують ветеранське підприємництво, включаючи сільське господарство; місцеві програми/ініціативи підтримки ветеранського бізнесу, в тому числі сільського господарства; національні програми/ініціативи підтримки ветеранів; місцеві програми/ініціативи підтримки ветеранів; гранти програм і проєктів міжнародної допомоги.

Враховуючи історичний менталітет українців, можна впевнено сказати, що організація та управління сільськогосподарськими підприємствами є одним із найкращих місць для відродження та реалізації амбітних програм самозайнятості. Можливості розвитку бізнесу в українському аграрному секторі може бути реалізована через надання різноманітних пільгових кредитів, що вплине на створення сімейних ферм, надасть згуртованості родинам, фінансову стабільність і незалежність та гідний рівень життя сімей ветеранів.

Наприклад, програма підтримки ветеранського бізнесу у 2023 році пройшла за сприяння Українського ветеранського фонду, у партнерстві з Фондом «МХП-Громаді» (українським благодійним фондом, який допомагає громадам вирішувати їхні соціальні, економічні та екологічні проблеми), було оголошено 10 переможців конкурсу #Варто «РобиТИ своє». Кошти надані були в сумі від 500 тис до 1,5 млн грн на розвиток або відкриття агросправи [59].

Державною грантовою програмою підтримки ветеранів являється грантова програма «єРобота» [60], що охоплює всі сфери діяльності малого бізнесу і спрямована на створення робочих місць. Дана програма реалізується Міністерством економіки України спільно з Ощадним банком та Мінагрополітики (Додатки Г, Д, Ж)).

За результатами дослідження «Потреби та перешкоди ветеранів при працевлаштуванні» 2025 року УВФ «серед головних викликів, які доводиться долати захисникам і захисницям під час пошуку роботи, - психологічна адаптація після служби, нерозуміння чи страхи з боку колег, недостатня обізнаність HR-фахівців щодо етичної взаємодії з ветеранами. Додатковими перешкодами стають незнання правових нюансів працевлаштування осіб зі статусом УБД або інвалідністю внаслідок війни, брак інформації про державні програми підтримки, розрив між очікуваним і реальним рівнем заробітної плати, обмежений вибір професій, адаптованих до можливостей і потреб ветеранської спільноти». [61].

В дослідженні «Потреби та перешкоди ветеранів при працевлаштуванні» 2025 року УВФ проводилося опитування представників сучасних бізнес структур, які працевлаштовують ветеранів у своїх підприємствах. Так, представники малого бізнесу в Україні здебільшого підтримують ідею працевлаштування ветеранів, проте стикаються з низкою реальних викликів, серед яких домінують законодавчі ризики, відсутність підтримки держави та труднощами у соціалізації ветеранів. Представники середнього бізнесу в Україні також підтримують ідею працевлаштування ветеранів, однак стикається з проблемами соціальної адаптації, нестачею державних стимулів і бюрократичними бар'єрами.

Цікавим представляються дані опитування ветеранів, які представляють малий бізнес, зокрема у секторі ОПК, автосервісу та продакшину, який переважно почали розвивати ще до військової служби на захисті України. Ветерани відмічають, що військовий досвід загалом не являється значним фактором, який вплинув на початок чи розвиток власної справи. Крім власного

досвіду ветерани-підприємці схильні в робочому процесі краще розуміти досвід інших ветеранів та військових. Ветерани відмічають, що, що на їхніх малих підприємствах відсутні внутрішні програми для допомоги ветеранам в адаптації, але колективи мають демократичну атмосферу. Проблем з адаптацією працівників-ветеранів не виникало. Свою підтримку ветеранської спільноти при працевлаштуванні ветерани-підприємці надають ще на етапі відбору, схильючись надавати перевагу кандидатам зі статусом УБД, але з урахуванням необхідних навичок. Ветерани-підприємці також звернули увагу на те, що в умовах тривалої війни можливості малого бізнесу розвиватися та працевлаштовувати суттєво знизилися і на сьогодні задачею стоїть зберегти спроможності та темпи роботи власних підприємств.

Результати опитування показали, що до 35% респондентів різних категорій (ветерани, діючі військовослужбовці) хотіли б працювати за наймом (у тому числі повернутися до того, чим вони займалися раніше), але стурбовані тим, що знання та втрата навичок та незнання існуючих державних програм підготовки та перепідготовки. Дійсно, нині для ефективного працевлаштування ветерани мають доступ до багатьох можливостей навчання та перепідготовки, які їм надає Державна служба зайнятості (ДСЗ), вищі навчальні заклади та громадські організації. Серед іншого, деякі сертифіковані програми підготовки ветеранів отримали акредитацію Національного агентства України з питань державної служби щодо такого ж змісту, що проводяться або будуть проводитися або самостійно університетами, або спільно з громадськими організаціями. З вересня 2023 року стартував експериментальний державний проект щодо безкоштовного професійного навчання інвалідів війни на базі Центрів ДСЗ.

У 2024 році заклади освіти ДСЗ пропонували на вибір 95 сучасних професій за 365 освітніми програмами. Це робиться на основі меморандуму, підписаного між Українським фондом ветеранів та НК «Укренерго» щодо реалізації проекту «Разом» з програм навчання та працевлаштування ветеранів та членів їхніх сімей. Про це повідомили представники Київської міськкадміністрації, яка спільно з кількома іноземними ІТ-компаніями

організувала IT-курси для ветеранів. Цей проект реалізується в семи регіонах України, в рамках реалізації якого в рамках фінансової підтримки Федерального міністерства закордонних справ Німеччини

Дослідники Єгоричева С, Лахижа, М. вважають, що проблема «полягає не у відсутності можливостей навчатися і працевлаштовуватися, а у недостатній інформованості щодо них, а також, на що вказують і учасники опитувань, формування у деякої частини ветеранів утриманських настроїв, коли сума пільг, допомог і пенсій здається достатньою для скромного життя. Аналогічна ситуація складається із започаткуванням власної справи» [57].

Сьогодні багато державних і неурядових організацій, іноземних фондів пропонують програми отримання грантів на відкриття та розвиток малого бізнесу, а також фінансову підтримку для самозайнятих осіб. Інформація про гранти розповсюджується через інформаційну систему для надання державних послуг «Дія», через яку ветерани та їхні дружини/чоловіки можуть отримати до 1 млн грн. Партнерами програми є Програма реінтеграції ветеранів (IREX), ГО «Простір можливостей», KSE Graduate Business School, Асоціація підприємців – ветеранів АТО, Державна служба зайнятості, що супроводжують процес отримання грантів, надають консультативні послуги.

Залежно від статусу заявники можуть отримати невелику безповоротну фінансову допомогу від ДСЗ в рамках програми еРобота. Некомерційні кошти, за які також зможуть боротися родини ветеранів, – кошти від 500 тис. до 1,5 млн грн від Українського ветеранського фонду. Цей фонд також запровадив програму мікрокредитування фізичних осіб-підприємців та самозайнятих громадян. За цією програмою компенсують 20 тис. грн за підприємницьку діяльність. Ця програма розрахована на 500 чол. і є досить затребуваною серед ветеранів та членів їхніх родин. Національний банк України, провідні фінансові установи також створюють сприятливі умови для економічної реінтеграції ворогуючих сторін. Це в Національній стратегії фінансової грамотності до 2030 року виділяє ветеранів як окрему цільову групу. [62].

Популяризації ветеранського бізнесу сприяють, програма «Ветеранобізнес на радіо Армія ФМ», додаток Дія-Бізнес, численні програми мікрофінансування бізнесу ветеранів. Ветеранський бізнес, в якому приділено увагу ідеям для стартапів та допомозі в реєстрації бізнесу, розміщено онлайн гід з усіх послуг для ветеранів [63].

Задля популяризації ветеранського бізнесу ГО «Зелена Смуга» разом з фахівцями Міністерства у справах ветеранів України, та американськими ветеранською організаціями «Pittsburgh Hires Veterans», компанією «Jooble», за підтримки Відділу преси, освіти та культури Посольства Сполучених Штатів Америки в Україні підготувала та опублікувала посібник «Як досягти кар'єрного успіху після військової служби». [64].

Мінвeterанів розробило бренд «СТВОРЕНО ЗАХИСНИКАМИ» для популяризації ветеранського підприємництва через інформаційну та іміджеву підтримку, щоб зробити продукти та послуги учасників програми більш помітними та впізнаваними. Українські споживачі зможуть легко ідентифікувати ветеранські товари та послуги за графічним зображенням, яке підтверджує, що продукція справді виготовлена ветеранами [65]. Бренд «СТВОРЕНО ЗАХИСНИКАМИ» на українському ринку водночас спонукатиме інших ветеранів та їхні сім'ї до відкриття бізнесу, а також заохочуватиме споживачів купувати якісні ветеранські товари чи послуги, сприяючи таким чином поверненню наших захисників до мирного життя.

В Україні діють численні благодійні ініціативи, що сприяють навчанню, перекваліфікації та соціальній підтримці ветеранів, серед яких особливо вирізняється проєкт “The Return/Повернення”. Його мета –мінімізувати негативні наслідки бойового досвіду та полегшити інтеграцію ветеранів у суспільство через реабілітаційні й адаптаційні програми, реалізовані за підтримки БО “МБФ “ГЕЛП АС ГЕЛП ЮА”, простору “ВЕТЕРАН ХАБ” та ГО “ПОБРАТИМИ”. Проєкт “The Return / Повернення” включає чотири ключові етапи: підготовку дружин ветеранів за принципом “Рівний – рівному”, сімейний відступ, групи підтримки та постійну гуманітарну допомогу. Водночас “Veteran

HUB” провів глибокі інтерв’ю з військовими й ветеранами країни, щоб дослідити їхній досвід адаптації після служби. На основі зібраних даних була створена картографія під назвою “Шлях ветеранів та ветеранок”, що узагальнює основні виклики й етапи повернення до цивільного життя [66].

Сьогодні існує низка інституцій, що зосередили свою увагу створення розвитку соціального підприємництва та можливостей для ветеранів (Подільська агенція регіонального розвитку [<https://pard.org.ua/>], де створено Центр розвитку соціального підприємництва, головною ідеєю якого є підтримка та стартовий супровід підприємств та ветеранів, які їх створюватимуть, реалізація навчальних програми для ветеранів у форматі онлайн та офлайн, а також надання менторського супроводу.

В таблиці 2.3 наведено приклади підприємств сучасного ветеранського бізнесу.

Таблиця 2.3

Приклади підприємств сучасного ветеранського бізнесу

№	Назва підприємства/ сайт	Засновник/ сфера діяльності
1	Шинопекарня Tіrex https://www.tirex.com.ua/	Ернест Лобанов, засновник Tіrex першої шинопекарні в Україні з 2017 року ех-військовий 228 ОБ 127 ОБр 2022-2023 рр.
2	ФОП Миклащук Андрій Григорійович Бренд «Верба» https://www.facebook.com/verba.vyshyvanka.ua/	Олена та Андрій Миклащук, дружина військового заснувала в 2023 році цех з пошиття одягу з мотиваційним дизайном та елементами вишивки.
3	Сімейне фермерське господарства «ФАМА» https://veteranfund.com.ua/2023/05/21/martyuk/	Василь Мартюк, ветеран у 2023 р. створив фермерське господарство по вирощуванню ягід «ФАМА», залучає ветеранів до ринку праці.
4	Товариство з обмеженою відповідальністю «Енерджейн» https://energain.com.ua/	Підприємство працює з 2016 року. З 2024 року – ветеранський сімейний бізнес з напрямку виробництва паливних гранул з деревини з проектною потужністю 350тон/місяць. Ветеранський бізнес приймає на роботу ветеранів, виробничі робочі місця механізовані, щоб людина з пошкодженнями/протезуванням опорно-рухового апарату могла виконувати роботу.
5	ФОП Олексюк Назар Миронович	Мережа зоомагазинів «Шалені мопси». У 2023 року ветеран Назар Олексюк (115 окрема механізованої бригада) відкрив ще один магазин мережі. Для ветеранів встановили зовнішній дзвінок на магазині по вул.

		Антоновича, 81, де потребує ветеран чи інша потребує особа може викликати продавця, отримати допомогу та придбати товар, не заїжджаючи всередину.
6	Реабілітаційний кабінет «Простір здоров'я», https://city-adm.lviv.ua/news/economy/299031-za-dopomohoiu-mista-veteran-vidkryv-vlasnyi-biznes-ta-likuvatyme-viiskovykh-u-lvovi	Військовослужбовець ЗСУ Олег Заяць, відкрив у Львові реабілітаційний кабінет «Простір здоров'я»,
7	ФОП Мельник Марк Юрійович https://markobook.com/ https://markobook.com/biografiya/?srsltid=AfmBOop-9pyp5Viuzapp0H_Fuaaqe5GMhwt3eRQKpquKILx8JypMzZ5C	Офіційно зареєстрував перше в Україні ветеранське видавництво (Видавництво Марка Мельника – ФОП Мельник М.Ю.), яке з 2014 року діяло як редакція фронтового часопису полку «Азов». Відновив роботу у 2024 році.
8	Veterano Group засновник Леонід Остальцев	Започаткований у 2015 році як одна піцерія в центрі Києва, проєкт виріс до мережі закладів різного спрямування, з брендом Veterano вже об'єдналися чимало бізнес-напрямків: від кав'ярень та кондитерських до таксі та СТО, де ветерани можуть не лише отримати роботу, але й розвинути підприємницькі навички через систему франшизи. Додатковий соціальний вплив забезпечується через унікальну ініціативу «підвищеної піци» для поранених військових у госпіталах.

*Створено автором за джерелом [67].

Активну підтримку розвитку ветеранського бізнесу надає Львівська міська рада. Містро підтримало : салон краси дружини ветерана Людмили Беднарської, реабілітаційний кабінет ветерана Олега Зайця, «Сад мрії» ветерана Андрія Дробіта, волонтерський автосервіс ветерана Станіслава Лісового, екоферму ветерана Романа Качалаби, творчу майстерню «Дивна птаха» дружини ветерана Марини Тітаренко, фотостудію «Спалах» ветерана Романа Парамущака, мобільну доставку від ветерана Юрія Опалінського, компанію «Огорожа ПЛЮС» ветерана Василя Гука та Центр розвитку дитини та підтримки сім'ї «Ключі» від дружини захисника Уляни Кінаш, бренд Familin дружини воїна Катерини Борісової та кав'ярню «Кава на двох» дружини загиблого воїна Вікторії Трибушної. [68].

У Львівській області ветерани та їхні родини є найбільш активними у створенні власного бізнесу за державною програмою «Власна справа». Це одна з програм, яка передбачає 553 млн гривень грантових коштів для ветеранів щодо розвитку власної справи. Найпопулярніші сфери для відкриття нового бізнесу серед ветеранів - переробна промисловість та заклади громадського харчування. [69].

Власний бізнес- терапія, щоб знаходити сенс у своєму житті. знижки для волонтерів, військових обслуговують безкоштовно. Бізнес-ваучер може бути використаний на:

- придбання обладнання, сировини, матеріалів, комплектуючих;
- оренду приміщення та транспортних засобів, необхідних для реалізації свого бізнес-проекту;
- закупівлю ліцензійного програмного забезпечення;
- навчання та консультації з питань започаткування та ведення бізнесу.

[68].

Ветерани мають різні потреби і віддають перевагу різним видам підтримки. У 2023 році задля комфортного оформлення пільг і соціальних гарантій на Дніпропетровщині запустили комплексний сервіс «Я – Ветеран», який працює на базі Центрів надання адміністративних послуг Наразі кожен ветеран чи ветеранка та члени їх сімей в Дніпропетровській області мають можливість скористатися всіма послугами, що пропонуються в рамках цієї програми.

Після впровадження програми «Я – Ветеран», ветераном та членам їх сімей було надано більш як 4000 послуг. Найбільш популярними серед них були: встановлення статусу учасника бойових дій, видача посвідчень; призначення матеріальної допомоги; надання пільг і субсидій на житлово-комунальні послуги; реабілітаційна допомога; надання мікрогрантів на створення або розвиток власного бізнесу; професійна підготовка, перепідготовка та підвищення кваліфікації, тощо [70].

В Дніпропетровському регіоні до активних ініціатив ветеранського бізнесу відносяться:

Дитячий клуб раннього розвитку «Kid's Club» (Самар). [71], який створено задля вирішення потреби ветеранів у влаштуванні дітей у дитячі дошкільні заклади, оскільки державні дитячі садочки у зв'язку із ситуацією в країні переведені на дистанційне навчання, тому стає потреба - допомогти батькам.

Гастрономічний і культурний заклад "First Wave" Наразі в ньому працюють переселенці з Маріуполя, здійснюються волонтерські ініціативи [72].

Юридична консультація «Надання правової допомоги», де консультації з усіх питань пов'язаних з захистом прав та інтересів фізичних та юридичних осіб в усіх сферах права, (в тому числі вразливим категоріям громадян безкоштовно), надає ветеран війни.

У 2025 році в Дніпрі відкрили "Денний центр для ветеранів та членів їхніх родин", де ведеться робота з соціальної адаптації, консультування, кризового втручання та профілактики [73].

В Україні створено карту ветеранських бізнесів, яка регулярно зазнає оновлення [74]. Усі підприємства на цій карті перевірені Українським ветеранським фондом. Нині на карті представлено близько 400 підприємств, які отримали фінансову підтримку фонду за конкурсною програмою. У майбутньому на інтерактивній карті також планується представити мікрофінансові проекти, які охоплюють до 1000 фізичних осіб-підприємців.

Основними видами економічної діяльності, які здійснюють ветерани являються (Додаток В) роздрібна торгівля (крім автотранспорту) - 50,4%) оптова торгівля (крім автотранспорту) – 30,2%, операції з нерухомим майном - 20,9%, надання інформаційних послуг - 18,9%, комп'ютерне програмування та консультування - 16,9%, наземний і трубопровідний транспорт 15,9%, сільське господарство – 11%. [<https://veteranfund.com.ua/>]. Підтримка ветеранського бізнесу розглядається органами влади як один із інструментів реалізації Стратегії переходу військових від військової служби до цивільного життя, що розробляється Міністерством у справах ветеранів України.

Партнери грантової програми для ветеранів і другого з подружжя:

- Програма реінтеграції ветеранів, IREX
- ГО “Простір можливостей”
- KSE Graduate Business School
- KSE Graduate Business School and KSE Foundation
- Асоціація підприємців - ветеранів АТО
- Державний центр зайнятості [75].

На 2025 рік запланованв конкурсні програми з фінансування проєктів ветеранського бізнесу- Варто Діяти та Варто: Єднання 2.0. «В рамках даного конкурсного відбору проєктів на отримання грантової підтримки можуть претендувати проєкти, спрямовані на навчання ветеранів та членів їхніх родин з метою опанування нових професійнихможливостей, оволодіння новими або підвищення рівня існуючих професійних навичок (курси водіїв, швачок, перукарів, тренінги та навчальні програми з оволодіння іноземними мовами, навичками комп’ютерного програмування та ін.), що сприятимуть ветеранам у опануванні нових професійних знань та навичок та допоможуть підвищити їх конкурентоспроможність на ринку праці. Проєкти, результатом яких не буде оволодіння конкретними професійними навичками чи професіями (наприклад, такі як підвищення фінансової грамотності, надання психологічної та правової допомоги, менторського супроводу та ін.) до участі у конкурсному відборі не допускаються ветерани, які зареєстровані відповідно до вимог законодавства як фізичні особи – підприємці» [76].

Специфіка ветеранського соціального підприємництва полягає у поєднанні комерційної діяльності із вирішенням нагальних соціальних проблем ветеранської спільноти: працевлаштування побратимів, психосоціальна адаптація через працю, створення просторів для комунікації та взаємопідтримки. Аналіз успішних кейсів українського ветеранського бізнесу дозволяє виявити ефективні бізнес-моделі та практики, які забезпечують одночасно фінансову сталість та соціальний вплив [61].

У 2025 році «найбільше грантоотримувачів з Івано-Франківської, Одеської, Волинської та Київської областей. Найпопулярніші сфери, в яких планують розвивати бізнес грантоотримувачі — оптова й роздрібна торгівля, переробна промисловість, тимчасове розміщування й організація харчування, надання інших видів послуг» [77].

Фактично, державні програми для військовослужбовців, учасників бойових дій орієнтовані в більшості на можливості держави, а не на реальні потреби військовослужбовців учасників бойових дій та членів їхніх родин.

В найближчій перспективі Міністерство у справах ветеранів України має на меті стати «хабом», який модеруватиме процес формування нової державної ветеранської політики. Захисники і Захисниці після переходу від військової кар'єри до цивільного життя мають отримати можливість стати Воїнами відновлення Щоб залучити ветеранів до підприємництва, надати допомогу суб'єктам ветеранського підприємництва, треба правильно зрозуміти ветеранське середовище, оцінити готовність ветеранів до підприємницької діяльності .

РОЗДІЛ 3

НАПРЯМИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ ВЕТЕРАНСЬКОГО БІЗНЕСУ В УКРАЇНІ

3.1 Міжнародний досвід ведення ветеранського бізнесу: найкращі світові практики

Світова статистика свідчить, що більше половини (60%) ветеранів, які не продовжують службу відчували певні труднощі при переході до цивільного життя [78].

Багато держав мають досвід підтримки ветеранського бізнесу і створення належних систем захисту ветеранів та їхніх сімей. Типології кращих практик підтримки ветеранів приведено в таблиці 3.1.

Таблиця 3.1

Типології кращих практик підтримки ветеранів

США	Великобританія	Ізраїль
Фінансова підтримка Консультаційні послуги Програми навчання Доступ до урядових контрактів	Менторська підтримка Навчальні курси та семінари Networkin	Реабілітація Фінансова підтримка Психологічний супровід Соціальна підтримка

Джерело: Складено за [79].

Багато держав мають досвід підтримки ветеранського бізнесу і створення належних систем захисту ветеранів та їхніх сімей.

Ми можемо звернути особливу увагу підтримки ветеранського бізнесу у Сполучених Штатах, країні з найбільшою часткою військової підтримки ветеранів, що брали активну участь у миротворчих місіях в країнах Близького Сходу.

«За даними Управління малого бізнесу США (SBA), кожен 10-й власник малого бізнесу в США – ветеран. Понад 2,5 млн підприємств належать ветеранам та працевлаштовують понад 5 млн американців. Ці компанії генерують \$1,14 трлн надходжень, а станом на 2021 рік ВВП США становив \$23,32 трлн. Основні напрями ветеранського бізнесу: медицина, оборона, будівництво. По завершенню війни потреби в медицині зростають. Допомоги потребують не лише ветерани. Ситуація зі створення саме мілітарі-медицини актуальна для України, де від наслідків війни страждають не лише військові, а й цивільні. Ветеранам у США належать понад 2,5 млн компаній, які генерують \$1 трлн на рік». [80].

В США 9,1% малих підприємств США належать ветеранам, вони гстворюють 1 трильйон доларів щоріоку і надають роботу для майже шести мільйонам американців. «Найпопулярніші галузі для підприємців-ветеранів включають нафту та газ, фінанси, професійні послуги, виробництво, будівництво та транспорт. Згідно зі статистикою формування бізнесу Бюро перепису населення США, найбільше типів нових підприємств з 2020 по 2021 роки були в роздрібній торгівлі, професійних послугах, будівництві, транспортуванні. Найменше ветерани володіють бізнесом у сферах мистецтва, розваг, освіти та харчування [81].

Урядові й неурядові організації проводить підтримку веренанського бізнесу через допомогу в ліцензуванні, наданні безплатного навчання для поліпшення ведення власної справи.

«Національна коаліція ветеранів малого бізнесу (NVSBC) захищає право ветеранських підприємств бути в пріоритеті під час закупівлі товарів і послуг на федеральному рівні. Організація проводить консультації з федеральним урядом, щорічні конференції з розвитку бізнесу та надає інформацію та поради, як працювати з державними інституціями. Також є установи, які окремо опікуються питаннями ветеранського бізнесу, який належить жінкам, допомагають проходити спеціальну сертифікацію підприємств, щоб він міг конкурувати на ринку за корпоративні та державні контракти» [82].

Урядові програми через великий бізнес стимулюють можливість ветеранів отримувати державні контракти. Якщо велика корпорація відповідає за реалізацію деяких федеральних проєктів, наприклад, будівництво дороги в штаті, вона повинна включити до субпідрядників бізнес, який належить ветеранам. Держава щороку надає 3 відсотки (планується довести до 20%) своїх федеральних контрактів малим підприємствам, які належать ветеранам з інвалідністю. Також мілітарі історія сприяє створенню ветеранського бізнесу. Це право ветеранів перетворити свій бойовий досвід на бренд. Зараз більшість ветеранів у США працюють у малому та середньому бізнесі. Ця когорта підприємців є найбільш оподатковуваною та наймає найбільше людей. Допомога на інституційному рівні малим підприємцям із ветеранами – це зміцнення середнього класу та демократії.

Серед програм підтримки ветеранського бізнесу в США виділяються :

- «Програма Boots to Business (B2B) — підприємницька освітня та навчальна програма, яку пропонує SBA в рамках Програми допомоги переходу (Transition Assistance Program) від Міністерства оборони. Започаткована в 2013 році, підготувала та випустила понад 165 000 військовослужбовців, ветеранів, військовослужбовців Національної гвардії та резерву, а також подружжя військових.
- Програма від Адміністрації малого бізнесу – Veterans Business Outreach Center (VBOC) розроблена для надання послуг з розвитку підприємництва, таких як бізнес-навчання, консультації та рекомендації партнерів для перехідних військовослужбовців, ветеранів, військовослужбовців Національної гвардії та резерву, а також подружжя військових, зацікавлених у створенні або розвитку невеликої компанії. 22 організації беруть участь у цій Програмі на базі угоди про співпрацю та виступають як бізнес-центри для ветеранів.
- «National Veterans Small Business Week» покликана об'єднати спільноту ветеранів-підприємців та створює умови для обміну досвідом та ідеями. Протягом тижня SBA та її розгалужена партнерська мережа відзначають

силу та стійкість спільноти ветеранів, організовуючи заходи по всій країні та обмінюючись інформацією про ресурси, доступні для ветеранів-підприємців. Протягом тижня SBA, партнери і місцеві організації по всій країні зосереджуються на висвітленні різних аспектів підприємницької діяльності для досвідчених власників малого бізнесу та підприємців ветеранської спільноти в гібридних, особистих і віртуальних форматах. Теми включають допомогу в переході, навчання підприємництву, державні контракти, допомогу в разі стихійних лих і доступ до капітальних ресурсів. В рамках одного тижня відбувається понад 100 віртуальних подій, які є безкоштовними та відкритими для публіки» [83].

Одним із основних напрямів допомоги є фінансова підтримка, яка включає надання позик із нижчими процентними ставками та менш жорсткими вимогами до застави, ніж традиційні банківські позики. Крім того, Програми в США забезпечують надання грантів на бізнес, які не вимагають повернення, це особливо важливо для ветеранів, які часто мають обмежені фінансові ресурси після звільнення з армії. Крім фінансової допомоги, ветеранам надається доступ до консультаційних послуг через мережу спеціалізованих центрів, ці центри надають ветеранам безкоштовні консультаційні послуги щодо бізнес-планування, маркетингу, фінансів та інших аспектів підприємництва. Ці послуги сприяють розробці ветеранами ефективних бізнес-стратегій, уникають типових помилок і підвищують вірогідність успіху. Щоб підвищити їхні підприємницькі здібності та знання, ветеранам пропонуються численні навчальні програми та курси.

«Ізраїль має одну з найбільш інклюзивних систем реінтеграції ветеранів, зокрема завдяки обов'язковій військовій службі. Демобілізовані солдати автоматично отримують доступ до освітніх грантів, курсів перекваліфікації та кредитів на відкриття бізнесу. Захист ветеранів з інвалідністю відбувається в рамках управління реабілітації Міністерства оборони(Rehabilitation Division) надає психологічну, соціальну та фінансову підтримку» [84]. Спеціальні ініціативи («Beit Halochem») сприяють працевлаштуванню ветеранів з

інвалідністю шляхом субсидування роботодавців в Ізраїлі та партнерства з громадськими організаціями. Ці ініціативи включають ті, які спрямовані на реабілітацію ветеранів з обмеженими можливостями через спорт, освіту та працевлаштування. Соціальна інтеграція ветеранів шляхом створення спеціалізованих центрів реабілітації та працевлаштування.

Ізраїльський фонд «Організація інвалідів війни ЦАХАЛу» (ОІВЦАХАЛ), надає підтримку пораненим ветеранам за рахунок інваріаційної форми державної допомоги, спрямованої на покращення якості життя ветеранів, координуючи реабілітаційні центри «Будинок воїнів», де проходить реабілітація ветеранів та відпрацьовуються базові підприємницькі навички, надаючи гранти та фінансову допомогу для започаткування ветеранами власного бізнесу, який дозволить їм стати економічно незалежними.

Британська програма «Стань успішним бізнесом» зосереджена на наставництві та навчанні ветеранів- підприємців, а також на визнанні важливості індивідуального підходу та практичних навичок у розвитку успішного бізнесу. Наставницька підтримка є невід'ємною частиною цієї програми, що дозволяє ветеранам отримувати індивідуальну допомогу від досвідчених бізнес-наставників. Ці наставники, які стали успішними підприємцями, надають ветеранам допомогу з багатьох аспектів ведення бізнесу, включаючи розробку бізнес-пропозицій для пошуку інвесторів і виходу на ринок. Такий індивідуальний підхід дозволяє розпізнавати конкретні вимоги та фізичні та розумові можливості кожного ветерана-підприємця, надавати їм максимально ефективну підтримку. Крім менторства, програма «Стань успішним бізнесом» пропонує ветеранам доступ до численних тренінгів і консультацій.

Німеччина ініціювала ініціативи, спрямовані на те, щоб допомогти ветеранам повернутися до суспільства через освітні ініціативи. Об'єднання ветеранів та їхніх сімей із центрами освіти та навчання дорослих надає останнім можливість брати участь у курсах, які покращать їхні професійні знання та соціальні навички, що, у свою чергу, підвищить їх конкурентоспроможність на ринку праці. Крім того, бізнес-позики надаються ветеранам, які хочуть відкрити бізнес.

У Франції кілька програм спрямовані на допомогу ветеранам у пошуку роботи, ці програми особливо важливі для допомоги ветеранам, які отримали

інвалідність під час служби в армії. До найважливіших належать:– агентство з працевлаштування ветеранів (Agence de Reconversion de la Défense, ARD): це державне агентство пропонує ветеранам рекомендації та допомогу щодо пошуку роботи, сприяє професійному розвитку та допомагає адаптуватися до цивільний ринок праці [85]

Таким чином, міжнародний досвід підтримки ветеранського бізнесу демонструє різноманіття підходів та інструментів, що сприяють успішній реінтеграції ветеранів у цивільне життя та економічний розвиток країн. Дослідження цих практик може надати цінні уроки для України, дозволяючи виявити сильні та слабкі сторони національної системи підтримки та визначити шляхи її вдосконалення.

Державі варто звернути увагу на досвід США, де підрядники зобов'язані додавати ветеранів до своїх субпідрядних робіт. Потрібно також продумати пільгове кредитування, за неможливості укладання офсетних договорів, із залученням державних банків саме для ветеранських підприємств [85].

В нашій країні теж наявні численні державні програм підтримки ветеранів, це свідчить про визнання цінності ветеранів у державі. Крім того, важливою є активна участь громадських організацій у наданні ветеранам консультативної, матеріальної та психологічної допомоги. Проте обмежений доступ до фінансування, зокрема, труднощі з отриманням пільгових кредитів і грантів, є однією з найбільш суттєвих перешкод для розвитку ветеранського бізнесу. Крім того, бюрократичні бар'єри та недостатня інформація про бізнес ветеранів заважають розпочати та вести успішний бізнес. Недостатня розвиненість інфраструктури, наприклад бізнес-інкубаторів та акселераторів, також не сприяє можливостям для ветеранів отримати комплексну допомогу.

Міжнародний досвід підтримки ветеранського бізнесу має різноманітні практики повернення ветеранів у цивільне життя та економічному розвитку країн р. Дослідження цих традицій може дати важливі уроки для України, які допоможуть визначити сильні та слабкі сторони національної системи підтримки та визначити шляхи її вдосконалення

3.2 Заходи сприяння розвитку ветеранському бізнесу в Україні

В Україні політика розвитку ветеранського бізнесу має проявитися у формуванні нової моделі реалізації політики соціального захисту для ветеранів. На державі та громадянському суспільстві лежить відповідальність у забезпеченні ветеранів необхідними засобами для інтеграції в суспільство, громаду та свої сім'ї. Як зазначає Тріпак «спочатку ветеранський рух, а далі й ветеранський бізнес задає нову інклюзивність, соціальну інтеграцію та економічне зростання, забезпечуючи самозайнятість, робочими місцями ветеранів, стимулюючи їх економічну активність, особливо на прифронтових чи деокупованих територіях» [8].

Рекомендації щодо сприяння ветеранського підприємництва приведено в таблиці 3.2.

Таблиця 3.2

Рекомендації щодо сприяння ветеранського бізнесу

Створення «єдиного вікна» для ветеранів-підприємців	Підвищення ступеня координації державних фінансів з потребами ветеранів	Цифровізація та консультаційна підтримка розвитку ветеранського бізнесу
Посилення розвитку у ветеранів підприємницьких компетенцій	Прийняття Закону «Про ветеранське підприємництво»	Забезпечення можливості участі ветеранського бізнесу в публічних закупівлях
Започаткування процесу підтримки ветеранського руху	Зменшення бюрократичних перепон для започаткування ветеранами власного бізнесу	Розширення можливостей та програм підтримки ветеранів з боку УВФ
Зміни у нормативно-правових актах з питань публічних закупівель задля додаткової пріоритизації ветеранського бізнесу	Створення спеціалізованих інформаційних безбар'єрних порталів для ветеранів	Спрощення форм бізнес-планів, бізнес стратегій та інших бізнес-документів, з врахуванням наявного у ветеранів специфічного досвіду

Джерело: складено за [8].

На офіційному сайті Мінветеранів України у жовтні 2023 року кількість зареєстрованих осіб інвалідністю першої та другої групи внаслідок війни становила 68 тис. Заходи сприяння розвитку ветеранському бізнесу в Україні Серед них 6,5 тис. – становили молоді люди до 35 років. Змінюється портрет сучасного ветерана, це молода людина, що має багато планів та можливостей. Війна призвела до збільшення кількості учасників бойових дій та осіб з інвалідністю, що поставило перед українським суспільством серйозні проблеми щодо забезпечення соціального захисту, охорони здоров'я, психологічної підтримки та реабілітації цих людей. Існує також потреба в розробці програм та ініціатив, спрямованих на сприяння їх соціальної та професійної реінтеграції та створення умов для їхньої освіти та працевлаштування.

За результатами досліджень, більше 60% ветеранів хотіли б мати власний бізнес, що цілком відповідає уявленню про нову якість особистості людей, які повертаються після військової служби [57].

Найпоширенішою проблемою, з якою стикаються учасники бойових дій та особи з інвалідністю внаслідок війни, які повертаються до цивільного життя, є проблематична адаптація до цивільного життя та підвищений рівень безробіття, з яким стикаються ветерани. Ветерани мають труднощі з пошуком роботи та пристосуванням до ринку праці через відсутність необхідних навичок або часто через обмежену мобільність через проблеми зі здоров'ям, поранення чи інвалідність; проблеми зі здоров'ям. Так, багато ветеранів страждають від фізичних проблем або захворювань внаслідок бойових дій, які можуть вимагати тривалого лікування або призвести до подальшої інвалідізації; загострюються проблеми сімейного оточення: віддаленість від родини, зміна світогляду, проблеми з пристосуванням до цивільного життя -можуть призвести до сімейних конфліктів і непорозумінь серед родичів; додається посттравматичний стресовий розлад (ПТСР): стрес і травматичний досвід, які переживають учасники бойових дій, можуть викликати ПТСР, що призводить до поведінкових, психологічних та емоційних проблем; зловживання алкоголем або наркотиками: деякі ветерани можуть вживати алкоголь або наркотики, щоб впоратися з

емоційними та психологічними проблемами; бюрократичні труднощі: обробка документів, доступ до допомоги, охорони здоров'я та соціальних послуг можуть бути ускладнені через бюрократичні бар'єри; негативні стереотипи та стигма: ветерани можуть зіткнутися з негативними стереотипами та стигмою з боку інших, що може вплинути на їхню самооцінку та здатність знайти роботу, відкрити власну справу та інтегруватися у суспільство.

Для вирішення цих проблем важливо надавати підтримку ветеранам через програми реабілітації, консультування, навчання та працевлаштування. Надання спеціалізованих послуг ветеранам та сприяння їх психологічній та соціальній реабілітації відіграє важливу роль у полегшенні переходу до цивільного життя після війни.

Дослідниця В. Шавердіна, вважає, що є «декілька варіантів побудови державних систем соціального захисту ветеранів війни, пріоритетними напрямками яких мають бути:

- впровадження спеціального законодавства;
- створення спеціального державного органу;
- створення цифрової платформи для ветеранів війни» [12].

«11 березня 2025 року Верховна Рада України схвалила в другому читанні та в цілому Закон України «Про внесення змін до Закону України “Про засади внутрішньої і зовнішньої політики” щодо формування комплексного підходу до внутрішньої політики у ветеранській сфері» (реєстр. №11007). Законом удосконалюється підхід щодо внутрішньої політики у ветеранській сфері шляхом: – сприяння ветеранам війни у реабілітації, працевлаштуванні та веденні підприємницької діяльності» [Верховна Рада України прийняла Закон щодо формування комплексного підходу до внутрішньої політики у ветеранській сфері. URL: <https://www.rada.gov.ua/news/razom/259612.html>

Сьогодні перед державою стоїть завдання прийняття та реалізації Закону «Про ветеранське підприємництво». Ветеранам та їхнім сім'ям має надаватися фінансова, інформаційна, консультативна та просвітницька допомога, підтримка підприємництва ветеранів у сфері науки та промислового виробництва,

залучення міжнародних фінансових організацій до підготовки та реалізації інвестиційних проектів підприємцями-ветеранами, формування національних планів підтримки, національних, регіональних і місцевих цільових планів і планів розвитку, визначення умов і механізмів такої підтримки. Це відкриє нові можливості для самореалізації ветеранів, забезпечує матеріальну стабільність, сприяє соціальній адаптації ветеранів після закінчення служби. Очікується, що держава сприятиме створенню умов для розвитку ветеранського бізнесу, що в кінцевому підсумку покращить його роботу, сприятиме зростанню інноваційної діяльності, наповнить державний бюджет за рахунок збільшення податкових надходжень та створить нові робочі місця. Тож виграють і ветерани, і сама країна.

Завдання, яке стоїть перед законодавцями, – змінити та вдосконалити законодавчу базу, щоб врахувати та покращити життя ветеранів та їхніх сімей, надати їм можливість реалізувати свої мрії та займатися бізнесом. Ветеранське підприємництво сьогодні не повністю врегульоване законом. Фінансування ветеранського бізнесу здійснюється переважно за рахунок спонсорської допомоги та допомоги волонтерів. Як наслідок, вона не відіграє такої сильної ролі, як того вимагає час і на яку заслуговують ветерани [86].

Необхідними залишаються законодавчі зміни в розроблені проекту закону, що окреслив би всі складники ветеранського бізнесу та впровадив би інструменти практичних ініціатив його розвитку.

Для покращення ситуації ветеранського бізнесу необхідно впровадити комплексний підхід:

- держава має створити стимули для бізнесу, суспільство – змінити своє ставлення до ветеранів, а самі працедавці – бути готовими до адаптаційних викликів та розвивати внутрішні програми інтеграції.
- важливо створити прозору систему підтримки, яка допоможе ветеранам знайти стабільне місце роботи та адаптуватися до цивільного життя.

- державні органи повинні створювати більш сприятливі умови для працевлаштування ветеранів та започаткування ними бізнесу.

Серед запропонованих заходів – спрощення реєстрації підприємств, допомога в бухгалтерському обліку та податкові пільги. У приватному секторі ветерани очікують уваги та розуміння з боку працедавців, а також створення умов для комфортної роботи в колективах.

Для підтримки ветеранів потрібні комплексні заходи, включаючи фінансову допомогу в перший час після повернення: На думку ветеранів-підприємців, держава має полегшити юридичні та бухгалтерські процедури для підприємців, зокрема ветеранів. Дехто також наголосив на важливості податкових канікул для нових бізнесів, що дасть ветеранам змогу зрозуміти, чи можуть вони впоратися з бізнесом психологічно та матеріально. У питаннях стереотипного ставлення та дискримінації ветерани-підприємці наголосили на потребі включеності держави. На думку респондентів, для успішної адаптації ветеранів у цивільному середовищі потрібні індивідуальні підходи, такі як гнучкі графіки, збільшена тривалість відпусток чи психологічна підтримка. Водночас, важливим є уникнення патерналістичного ставлення, оскільки жалість може знижувати самооцінку ветеранів. «Ветерани-підприємці розглядають власний бізнес як можливість не лише для особистої самореалізації, а й для підтримки інших ветеранів. Водночас вони зазначають, що бізнес може відігравати важливу роль у соціалізації ветеранів, наприклад, через залучення їх до проєктів із підтримки армії чи роботи з громадськими ініціативами». Результати опитувано 2025 року свідчать, що ветерани-підприємці часто стикаються з тими ж потребами та викликами, що й інші представники ветеранської спільноти, комплексного підходу з боку держави, бізнесу та суспільства. Важливу роль у цьому відіграє підтримка їхнього морального стану, створення комфортних умов на робочих місцях і подолання стереотипів [87].

На думку розробників законопроекту, для того, щоб ветерани могли нормально розпочинати бізнес, держава має підтримувати суб'єктів підприємницької діяльності ветеранів, але це потребує таких витрат, як:

державні кредитні програми; часткова компенсація відсотків за кредитами; надання гарантій на забезпечення виконання зобов'язань за кредитами та поворотної фінансової допомоги; розвиток інфраструктури підтримки; організація підготовки, перепідготовки та підвищення кваліфікації персоналу, спрощення дозвільних систем та процедури здійснення державного нагляду (контролю), отримання документів дозвільного характеру й скорочення строків таких процедур; гарантія дотримання захисту майнових та інших інтересів ветеранів-підприємців. Експерти наголошують: « без розробки повноцінної нормативно-регулятивної бази (у тому числі внесення змін до низки чинних законів, зокрема Бюджетного та Податкового кодексів), цей закон (проект Закону «Про ветеранське підприємництво»- авт.) не принесе суттєвого результату – у ньому закріплені лише загальні бачення та принципи, як має існувати ветеранське підприємництво» [86].

Нам вбачається слушною думка Пісецької Т., яка зазначає, що «просування законодавства для ветеранського бізнесу без загального правового підґрунтя для соціального підприємництва може обмежити ефективність та узгодженість правового регулювання у цій сфері. Важливо спочатку створити всеосяжне законодавство про соціальне підприємництво, яке стане основою для більш спеціалізованих нормативних актів, включаючи ті, що стосуються ветеранського бізнесу, внутрішньо переміщених осіб, людей з інвалідністю і т. ін» [5].

Відносини, пов'язані із ветеранським підприємництвом регулюються Конституцією України, Господарським кодексом України, Цивільним кодексом України, Податковим кодексом України, на часі прийняття Закону про ветеранське підприємництво. Дуже важливо, щоб законодавець не обмежився просто прийняттям Закону. Проте найсуттєвішим, на нашу думку, є політика держави із залучення міжнародних фінансових організацій до підготовки та реалізації інвестиційних проєктів суб'єктами ветеранського підприємництва. А також формування державних програм підтримки, державних, регіональних та місцевих цільових програм, програм розвитку, в яких визначаються умови й механізми цієї підтримки. Це може сприяти зростанню високотехнологічних

стартапів і підприємств, що спеціалізуються на оборонній промисловості, безпеці та інших сферах, де ветерани на сьогодні вже мають досвід.

Важливим питанням для ветеранського підприємництва являється регуляція Єдиного реєстру юридичних осіб ветеранського підприємництва та передбачення пільгової системи оподаткування. Тобто зміни мають відобразитися у Господарському, Податковому та Цивільному кодексах України, а також Законі «Про державну реєстрацію юридичних осіб та фізичних осіб підприємців» та інших підзаконних актах.

Підтримку ветеранського бізнесу влада розглядає як один із інструментів реалізації Стратегії переходу військовослужбовців з військової служби в цивільне життя, яку реалізує Міністерство у справах ветеранів України. У найближчій перспективі Міністерство у справах ветеранів України має намір репозиціонувати себе як «хаб» для сприяння процесу формування нової державної ветеранської політики. Військовослужбовцям і військовослужбовцям, які витримали перехід від військової кар'єри до цивільної, має бути дозволено перетворитися на Воїнів Відновлення. Необхідно відповідне розуміння ветеранської екосистеми та оцінка готовності ветеранів до підприємницької діяльності з метою залучення ветеранів до підприємницької діяльності та підтримки ветеранських суб'єктів підприємницької діяльності

У Звіті Українського ветеранського форду за 2024 рік зазначається: «одержання встановлених законодавством вимог, працевлаштування ветеранів та їхня ефективна реінтеграція часто вимагає від роботодавців забезпечення комплексних адаптаційних програм, які можуть включати медичний, психологічний та юридичний супровід, програми перекваліфікації, підвищення кваліфікації та навчання, інформаційну політику в межах трудового колективу, які можливо реалізувати лише за сприянням зі сторони держави та державної підтримки [88].

Війна накладає відбиток не лише на військових, а й на мирне населення. Це змінює їх сприйняття дійсності та ставлення до навколишнього середовища. Люди, які повертаються з війни, стикаються з нерозумінням і страхом з боку

суспільства. Оскільки вони не можуть просто бути «як усі», відкидаючи психологічні та емоційні наслідки війни, багатьом із них важко адаптуватися до змінених умов життя. Серед питань, які потребують постійного вдосконалення та контролю з боку держави, – медична та психоемоційна допомога, питання соціальної взаємодії з родиною, безбар'єрності, правової допомоги та відсутність належної підтримки з боку держави. Ще одна проблема, яка постала перед державою – трудова міграція. Треба чітко сказати, що з початком повного вторгнення люди залишали Україну не тому, що виїздили для пошуку роботи закордоном, а тим, щоб знайти собі прихисток і опинитись якнайдалі від зони бойових дій. Але час не зупиняється; люди адаптуються на чужині, знаходять роботу, вивчають мову, віддають дітей у школи та садочки, спілкуються; хоча більшості жінок на даний момент дозволено покинути країну з міркувань безпеки, це становить дуже серйозну загрозу для нашої держави. ООН повідомила до кінця вересня 2024 року. Європейські країни тимчасовий захист отримали понад 6 мільйонів українців, а ще майже 600 000 українців були «захищені» за межами Європи. Крім того, необхідно зазначити, що концентрація населення у відносно безпечних регіонах країни є наслідком не лише трудової міграції людей з-за кордону, а й міграції всередині країни. Це призводить до проблем із доступністю та якістю базових послуг для населення, таких як житло, освіта та охорона здоров'я, а також створює труднощі з працевлаштуванням внутрішньо переміщених осіб.

Життя кожного громадянина змінилося, економіка всіх секторів зазнала різкого впливу війни в Україні. Підприємці зіткнулися з труднощами, але, незважаючи на все це, вони продовжують вести свою діяльність у всіх нових умовах цієї постійно мінливої реальності, в якій ми опинились сьогодні. Усім компаніям довелося переглянути стратегії роботи, внести зміни в логістику та працювати в нових ринкових умовах. Більшість підприємців зіткнулися зі зниженням попиту на послуги, товари та продукцію, а також з перебоями в постачанні та гострою нестачею кадрів. Український бізнес стикається з критичним станом, що потребує пошуку різних шляхів продовження своєї

діяльності для підтримки економіки країни та допомоги Збройним Силам України. Головними питаннями, які турбують український бізнес залишаються: нестача кваліфікованих працівників та неплатоспроможність населення, невизначеність ситуації в державі та країні, складні процедури реєстрації працівників та пошкодження інфраструктури внаслідок обстрілів, високі кредитні ставки та непевність у виконанні боргових зобов'язань, логістичні затримки на кордоні через недружні дії певних іноземних громадян, підвищення податків та цін на комунальні послуги, певні проблеми у взаємодії із державними органами.

Одним словом, влада повинна зробити все, щоб герої війни почувалися повноцінними і повноцінними членами суспільства, успішно інтегрувалися в економіку, що, в свою чергу, призведе до загального добробуту держави, покращить фінансово-економічний стан українських підприємств, а також зробити все можливе для безпечного повернення своїх громадян.

Соціально-політичні труднощі російсько-українського конфлікту негативно впливають на реабілітацію та асиміляцію військовослужбовців, зокрема в психологічних, соціальних та економічних питаннях. Успішне повернення до цивільного життя потребує допомоги держави, суспільства та сім'ї, ці суб'єкти мають забезпечити реабілітацію, перенавчання та соціальні виплати. Вкрай важливо створити для ветеранів сприятливе середовище, яке сприятиме їхній самореалізації, дозволить брати участь у післявоєнній відбудові країни та сприяти цьому.

Для забезпечення довгострокового розвитку ветеранського бізнесу та посилення позитивного впливу їх бізнесу на економіку та державні фінанси необхідно вжити заходів щодо оптимізації використання бюджетних коштів та створення сприятливого середовища для ветеранської підприємницької діяльності. Значну роль у зменшенні складності адміністративних процедур для підприємців, які мають ветеранів, може відіграти держава. Формування бюджетних пріоритетів на основі середньострокових завдань у державній політиці у справах ветеранів щодо створення спеціалізованих «єдиного вікна»,

де ветерани зможуть отримати усі необхідні послуги в одному місці, зменшить бюрократичне навантаження та полегшить процес ведення ветеранського бізнесу. Фінансування цих центрів має здійснюватися з державного бюджету, це допоможе підвищити ефективність бюджету та покращити якість бізнесу,

ВИСНОВКИ

У результаті проведеного дослідження теоретичних і практичних проблем ветеранського бізнесу в Україні зроблені наступні висновки.

1. Проаналізувавши основні підходи науковців до визначення даного поняття, можемо запропонувати наступне авторське визначення% ветеранський бізнес - це така форма соціально-орієнтованого бізнесу, створеного ветеранами та членами їх родин, що сприяє економічному зростанню, покращенню добробуту та соціальній інтеграції учасників процесу, та як наслідок - стійкості та розвинутості країни в цілому.
2. Проаналізувавши нормативно-правові акти, що регламентують працевлаштування ветеранів війни, відмітимо, що дане питання ускладнене відсутністю окремого нормативно-правового акту. Закони України щодо ветеранів мають особливе значення у сфері зайнятості, ці закони визнають внесок ветеранів у безпеку та автономію України. Цей статус бвзується на багатьох законів і нормативно-правових актах, які захищають їхні трудові права.
3. Держава і суспільство, що включає державні та муніципальні органи влади, громадські групи, корпоративні органи, фінансові установи та навчальні заклади, мають створити поле співпраці задля популяризації та розвитку ветеранського бізнесу. Необхідність повної реінтеграції ветеранів обумовлена тим, що вони через отримані під час служби навички та позитивну позицію в суспільстві мають стратегічне значення як ресурс для відбудови, економічного розвитку та зміцнення безпеки України.
4. Ветеранський бізнес являється одним з інструментів реалізації Стратегії переходу військових від військової служби до цивільного життя, яку втілює Міністерством у справах ветеранів України. Перспективним вбачається створення таких умов підтримки ветеранського бізнесу, які модеруватитуть процеси формування та втілення нової державної ветеранської політики.

5. Підприємства, засновані ветеранами, створять нові робочі місця, стимулюватимуть місцеву економіку та сприятимуть диверсифікації місцевого бізнесу та його участі в національному ланцюжку створення доданої вартості. Важливим аспектом є те, що бізнес ветеранів, як правило, зосереджується на проектах, які мають соціальне значення, наприклад, реабілітація інших ветеранів, допомога місцевим громадам і підтримка соціально незахищених верств населення.
6. Військові після переходу від військової кар'єри до умов цивільного життя повинні отримати можливість стати ресурсом самовідновлення. Для того, щоб залучити ветеранів до підприємництва, необхідно здійснювати оцінку потреб ветеранського середовища, готовність ветеранів до підприємницької діяльності. Тим паче, що ця діяльність носить не лише підприємницький, а й соціальний ефект.
7. Вбачається за необхідне активізувати процес контролю за дотриманням трудових прав ветеранів війни з боку роботодавців, моніторити та перевіряти, як виконується законодавство та інформуються роботодавці про свої обов'язки стосовно ветеранів війни. Важливим є виплати компенсацій роботодавцям.
8. Необхідно забезпечити освітою та перекваліфікацією ветеранів, що вплине на їх можливість успішного працевлаштування. Також мають бути розширені можливості доступу ветеранів війни до програм професійної підготовки та перекваліфікації, враховуючи потреби та інтереси ветеранів на мінливому ринку праці.
9. Першочерговими важелями впливу на ступінь соціальної захищеності ветеранів війни є не лише рівень економічного добробуту країни, а й потужність і діяльність державних установ та громадських благодійних організацій.
10. Важливість подальших наукових досліджень пояснюється стрімким зростанням кількості ветеранів, які шукають роботу. Ми дійшли висновку, що через тривалу військову агресію в Україні є необхідність посилити

законодавство щодо працевлаштування та професійного розвитку ветеранів війни. Необхідно негайно вирішувати проблеми, пов'язані із забезпеченням базового рівня життя тих, хто виступав за територіальну цілісність і свою державу, шляхом надання їм можливості законної реалізації своїх трудових прав, гарантованих Конституцією України.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Стасюк В. В.; Кириченко А. В. Подолання викликів війни: адаптація та реінтеграція військовослужбовців. Українське суспільство у перспективах розвитку: історичний, соціально-політичний, освітньо-педагогічний аспекти: матеріали, 2025, 1253. <https://surli.cc/snubew>
2. Ілларіонов А. Волонтерський бізнес: до питання про концепцію правового забезпечення. *Грааль науки*. 2023. № 34 https://www.researchgate.net/publication/377016037_VOLONTERSKIJ_BIZNES_DO_PITANNA_PRO_KONCEPCIU_PRAVOVOGO_ZABEZPECENNIA
3. Ілларіонов О. Ветеранський бізнес: правові засади підтримки та розвитку. *Грааль науки*. 2022. № 22. С. 89–100. DOI: <https://doi.org/10.36074/grail-of-science.93-95>
4. Проект Закону «Про ветеранське підприємництво» № 10258.URL: <https://itd.rada.gov.ua/billInfo/Bills/Card/43186>
5. Пісецька Т. Сутність соціального підприємництва та напрями сприяння його розвитку. *Економіка та суспільство*. 2024. 64. URL: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2024-64-16>
6. Валянік О.Р. Розробка бізнес-моделі соціального підприємства «Центр взаємопідтримки ветеранів та ветеранок» ГО «Номад Лів»: Кваліфікаційна робота (073 «Менеджмент») /Валянік О.Р./ Український католицький університет. Кафедра управління та організаційного розвитку; Наук. кер.: к.е.н. Корнецький А.О. – Львів: УКУ, 2025. –114 с. URI: <https://hdl.handle.net/20.500.14570/5169>
7. Samoliuk Natalia; Bilan Yuriy; Mishchuk Halyna. Managing a veteran business: topicality and opportunities for social adaptation of combatants. *Polish Journal of Management Studies*, 2023, 28. URL: <https://yadda.icm.edu.pl/baztech/element/bwmeta1.element.baztech-969ba10e-e289-4dc3-aec3-fc1481440af2>

8. Тріпак М. М., Петруха С. В., Петруха Н. М., Коноваленко Д. В. Ветеранський бізнес: резильєнтність інклюзивної економіки та державних фінансів. *Інклюзивна економіка*. 2024. (2 (04)), 42-55 DOI: https://doi.org/10.32782/inclusive_economics.4-8
9. Kraus, K., Ignatyuk, A., Kraus, N. Ветеранське підприємництво та бізнес в Україні: інституційна, фінансова та проектна складова практичної реалізації. *Європейський науковий журнал Економічних та Фінансових інновацій*. 2023. 1(11), 98-111. URL: <https://doi.org/10.32750/2023-0108>
10. Конституція України. [Електронний ресурс] // Верховна Рада України. 1996. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text>.
11. Кодекс законів про працю України: Закон України від 10.12.1971 р. № 322-VIII URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/322-08#Text>
12. Шавердіна В. Сучасний стан законодавства щодо працевлаштування ветеранів та ветеранок війни в Україні. *Право та інновації*. 2025. (1 (49)), 104–110. URL: [https://doi.org/10.37772/2518-1718-2025-1\(49\)-13](https://doi.org/10.37772/2518-1718-2025-1(49)-13)
13. Про статус ветеранів війни, гарантії їх соціального захисту : Закон України від 22.10.1993 р. № 3551-XII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3551-12#Text>
14. Кохан В. Реалізація права на працю ветеранами війни в умовах цифровізації сфери праці. *Право та інновації*. 2025. (1 (49)), 97–103. [https://doi.org/10.37772/2518-1718-2025-1\(49\)-12](https://doi.org/10.37772/2518-1718-2025-1(49)-12)
15. Про зайнятість населення: Закон України [Електронний ресурс]// Верховна Рада України. 2012. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/5067-17#Text>
16. Про загальнообов'язкове соціальне страхування на випадок безробіття: Закон України [Електронний ресурс]// Верховна Рада України. 2000. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1533-14#Text>
17. Постанова Кабінету Міністрів України від 23.11.2016 р. № 975 [Електронний ресурс]// КАБІНЕТ МІНІСТРІВ УКРАЇНИ. 2016 – URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/975-2016-%D0%BF#Text>

18. Постанова Кабінету Міністрів України від 21 червня 2017 р. № 432 [Електронний ресурс]// КАБІНЕТ МІНІСТРІВ УКРАЇНИ. 2017. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/432-2017-%D0%BF#Text>
19. Постанова Кабінету Міністрів України від 20 березня 2013 р. № 207 [Електронний ресурс]// КАБІНЕТ МІНІСТРІВ УКРАЇНИ. 2013 URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/207-2013-%D0%BF#Text>
20. Про затвердження плану пріоритетних дій Уряду на 2021 рік: розпорядження Кабінету Міністрів України від 24.03.2021 № 276-р. Вилучено з: <https://www.kmu.gov.ua/npas/pro-zatverdzhennya-planu-prioritetnih-dij-uryadu-na-2021-s240321>
21. Про утворення бюджетної установи «Український ветеранський фонд»: постанова Кабінету Міністрів України від 14.07.2021 № 720. *Офіційний вісник України*. 2021. № 58
22. Проект Закону про внесення змін до деяких законів України, спрямованих на забезпечення додаткових гарантій соціального захисту ветеранів війни реєстр. № 6350 від 25.11.2021. Офіційний вебпортал парламенту України. Вилучено з: <https://itd.rada.gov.ua/billInfo/Bills/Card/28400>
23. Про засади внутрішньої і зовнішньої політики: Закон України від 01.07.2010 № 2411-VI. Відомості Верховної Ради України. 2010. № 40
24. Уряд погодив законопроект Мінветеранів, яким вперше закріплюється формування ветеранської політики та системи переходу у засадах внутрішньої політики. Урядовий портал. 13.09.2022. Вилучено з: <https://www.kmu.gov.ua/news/uriad-pohodyv-zakonoprojekt-minveteraniv-iaakym-vpershe-zakripliuetsia-formuvannia-veteranskoi-polityky-ta-systemy-perekhodu-u-zasadakh-vnutrishnoi-polityky>
25. Про План законопроектної роботи Верховної Ради України на 2022 рік: Постанова Верховної Ради України від 15.02.2022 № 2036-IX. Офіційний вісник України. 2022. № 19.
26. Проект Закону України “Про основні засади державної ветеранської політики щодо ветеранів / ветеранок російсько-української війни”. URL:

<https://mva.gov.ua/gromadskosti/category/193-consultations-with-the-public/proekt-zakonu-ukraini-pro-osnovni-zasadi-derzhavnoi-veteranskoi-politiki-schodo-veteraniv--veteranok-rosiysko-ukrainskoi-viyni>

27.Проект Стратегії розвитку підприємницьких ініціатив ветеранів війни.

URL: <https://mva.gov.ua/ua/npa/proyekt-strategiyi-rozvitku-pidpriyemnickih-iniciativ-veteraniv-vijni>

28.Український ветеранський фонд. URL: <https://veteranfund.com.ua>

29.ПОСТАНОВА КМУ Деякі питання надання грантів бізнесу від 21 червня 2022 р. № Київ. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/738-2022-%D0%BF#Text>

30.На веб-платформі е-Ветеран функціонує Єдина база знань для ветеранів і ветеранок та їхніх сімей. Урядовий портал. 05 березня 2024 року. URL: <https://www.kmu.gov.ua/news/na-veb-platformi-e-veteran-funktsionuie-iedyna-baza-znan-dlia-veteraniv-i-veteranok-ta-ikhnikh-simej>

31.Є-ветеран. Міністерство у справах ветеранів війни України: веб-сайт. URL: <https://eveteran.gov.ua>

32.Офіційний сайт Державної служби зайнятості України. Про службу. URL: <https://www.dcz.gov.ua/storinka/pro-sluzhbu>

33.Офіційний сайт Державної служби зайнятості України. URL: <https://www.dcz.gov.ua/other/veteran>

34.ПОСТАНОВА КАБІНЕТУ МІНІСТРІВ УКРАЇНИ від 21 червня 2022 р. № 738 Деякі питання надання грантів бізнесу <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/738-2022-%D0%BF#n19>

35.НАКАЗ МІНІСТЕРСТВА ЕКОНОМІКИ УКРАЇНИ від 06.07.2022 N 1969 Про затвердження Порядку проведення оцінювання заяв, критеріїв оцінювання та необхідної кількості балів (оцінки) для прийняття Державним центром зайнятості рішень про надання мікрогрантів / грантів на створення або розвиток власного бізнесу, форми бізнес-плану, форми договору про надання мікрогранту, форми договору про надання гранту, а

також кінцевих строків подання заяв на отримання мікрогрантів / грантів.

URL: <https://ips.ligazakon.net/document/re38087?an=4313>

- 36.Офіційний сайт Міжнародного валютного фонду. URL: <https://www.imf.org/external/datamapper/LP@WEO/OEMDC/ADVEC/WEO/WORLD/UKR>, Офіційний сайт Держкомстату України. URL: <http://db.ukrcensus.gov.ua/PXWEB2007/>
- 37.Офіційний сайт Держкомстату України. URL: <http://db.ukrcensus.gov.ua/PXWEB2007/>
- 38.Офіційний сайт Розвідувального управління США. URL: <https://www.cia.gov/the-world-factbook/field/death-rate/country-compar>
- 39.Пушак Ярослав, Новосад Юлія. Бізнес в умовах війни: регіональний аспект. Матеріали Х-ої Всеукраїнської науково-практичної конференції «Формування стратегії соціально-економічного розвитку підприємницьких структур в Україні (м. Львів, 27 листопада 2024 р.). Львів: НУ «Львівська політехніка», 2024 с.147-148, С.147-148
- 40.Ганна С. Цимбалюк, Надія В. Рихліцька Економічний аналіз сучасного стану ринку праці в Україні. *Соціальний розвиток: економіко-правові проблеми*. 2025. № 1. DOI: 10.70651/3083- 6018/2025.1.01
- 41.National Bank of Ukraine. (2024). Makroekonomichni pokaznyky [Macroeconomic indicators]. National Bank of Ukraine website. <https://bank.gov.ua/ua/statistic/macro-indicators>
- 42.Кількість молодих безробітних знижується. URL: <https://dcz.gov.ua/news/singlenews/809>
- 43.[Дефіцит кадрів, високі зарплатні очікування та мобілізація – ключові тенденції ринку праці у 2024 році - European Business Association.](https://eba.com.ua/defitsyt-kadriv-vysoki-zarplatni-ochikuvannya-ta-mobilizatsiya-klyuchovi-tendentsiyi-rynku-pratsi-u-2024-rotsi) URL:<https://eba.com.ua/defitsyt-kadriv-vysoki-zarplatni-ochikuvannya-ta-mobilizatsiya-klyuchovi-tendentsiyi-rynku-pratsi-u-2024-rotsi>
- 44.Комітет з питань соціальної політики та захисту прав ветеранів схвалив низку рекомендацій органам влади. URL: https://www.rada.gov.ua/news/news_kom/234988.html

- 45.Офіційний веб-сайт Міністерства оборони України. URL: <https://www.mil.gov.ua/>
- 46.Аналітична інформація за даними Міністерства у справах ветеранів України. URL: <https://data.mva.gov.ua/>
- 47.Бориславський Р. А. СОЦІАЛІЗАЦІЯ ВЕТЕРАНІВ ВІЙНИ, ТРУДОВА МІГРАЦІЯ, ДІЯЛЬНІСТЬ БІЗНЕСУ – ПОВОЄННІ ВИКЛИКИ УКРАЇНИ. URL: https://sci.ldubgd.edu.ua/bitstream/123456789/15656/1/21_02_2025.pdf
- 48.Офіційний сайт Міністерства фінансів України. URL: <https://mof.gov.ua>
- 49.Пеша І.В., Сопівник І.В., Галайдюк В.В., Кошук О.Б. Соціальна робота з сім'ями, дітьми та молоддю. Навчальний посібник. Київ: Компрінт, 2023. 449 с.
- 50.Обсяг реалізованої продукції (товарів, послуг) підприємств за видами економічної діяльності з розподілом на великі, середні, малі та мікропідприємства у 2010–2022 роках. Державна служба статистики України. URL: https://ukrstat.gov.ua/operativ/operativ2022/fin/fin_new/Orp_kved_10_21.xlsx
- 51.Дослідження стану бізнесу в Україні. Грудень 2023 – січень 2024. [Презентація]. Київ, 2024. 108 с. URL: https://business.diia.gov.ua/uploads/7/37703-rezul_tati_opituvanna_bizn...
- 52.Вертелецький О.Б. Роль малого і середнього бізнесу в умовах. URL: <https://snu.edu.ua/wp-content/uploads/2025/01/tezi-dopov-dey-x-m-zhnarodno-naukovo-praktichno-konferents-pr-oriteti-rozvitku-f-nans-v-menedzhmentu-ta-marketingu-28-travnya-2024-r>.
- 53.Актуальні проблеми та бачення можливостей для кар'єрного і професійного зростання ветеранів. Український ветеранський фонд : веб-сайт. URL: <https://veteranfund.com.ua/analitics/aktualni-potreby-ta-bachennia-mozhlyvostey-dlia-kar-ierno-ho-i-profesiynoho-zrostannia-veteraniv/>
- 54.Сухорукова Г. Ветеранський бізнес в Україні: труднощі, потреби та можливості. Київстар: веб-сайт, 2024. URL:

<https://hub.kyivstar.ua/articles/veteranskij-biznes-v-ukrayini-trudnoshhi-potrebi-ta-mozhливosti>

- 55.Пінчук, Р. С. Правовий захист учасників бойових дій та ветеранів війни. *Науковий вісник Ужгородського Національного університету* : серія: Право / гол.ред. Ю.М. Бисага. – Ужгород : Видавничий дім "Гельветика", 2019. Т. 1 Вип. 58. С.168–172.
- 56.Захаріна Т. Реінтеграція військовослужбовців як складник соціальної політики та соціальної роботи. *Наука і освіта*. 2023. №2. С. 27-33.
<https://doi.org/10.24195/2414-4665-2023-2-5>
- 57.Єгоричева С., Лахижа М. РЕІНТЕГРАЦІЯ ВЕТЕРАНІВ ВІЙНИ В УКРАЇНІ: УПРАВЛІНСЬКІ ТА ЕКОНОМІЧНІ АСПЕКТИ. *РОЗВИТОК МІСТА*. 2024. (2 (02), 55–62. <https://doi.org/10.32782/city-development.2024.2-7>
- 58.Ветеранське підприємництво: проблеми та можливі рішення (2023).ZP.gov.ua.URL: https://zp.gov.ua/upload/editor/dodatok_veteranske_pidpriemnictvo.pdf
- 59.УВФ оголосив переможців конкурсу #Варто «РобиТИ своє»(2023). Міністерство у справах ветеранів України від 15 травня 2023.URL:<https://veteranfund.com.ua/2023/05/15/varto-robyty-svoje/>
- 60.«Робота (2023). DIIA.gov.ua.URL:<https://diia.gov.ua/services/categories/gromadyanam/yerobota>
- 61.«Кар’єра ветерана»: Український ветеранський фонд Мінветеранів презентував онлайн-платформу для працевлаштування ветеранів і ветеранок <https://veteranfund.com.ua/newsukr/carera-veterana-ukrainskii-veteranskii-fond-prezentuvav-platformu/>
- 62.М. Кобеля-Звір Грантові можливості програми «єробота» для старту та розвитку власної справи ветеранів та членів їх родин. URL: https://essuir.sumdu.edu.ua/bitstream-download/123456789/93162/3/Kobelya_Zvir_mer_3_2023.pdf

63. Ветеранам війни. URL: <https://guide.diia.gov.ua/thematic-area/veteranam-viiny>
64. О. Куклишин, А. Хижняк [«Як досягти кар'єрного успіху після військової служби»](https://mva.gov.ua/storage/app/sites/1/uploaded-files/%D0%9F%D0%9E%D0%A1%D0%86%D0%91%D0%9D%D0%98%D0%9A.pdf). URL: <https://mva.gov.ua/storage/app/sites/1/uploaded-files/%D0%9F%D0%9E%D0%A1%D0%86%D0%91%D0%9D%D0%98%D0%9A.pdf>
65. Офіційний сайт Міністерства у справах ветеранів України. URL: <https://mva.gov.ua/category/75-stvoreno-zahisnikami>
66. Veteran HUB Praktyka. URL: <https://praktyka.veteranhub.com.ua/>
67. УВФ. URL: <https://veteranfund.com.ua/>
68. Львівська міська рада: <https://city-adm.lviv.ua/news/economy/302564-zoomahazyn-shaleni-mopsy-i-pershi-v-ukraini-mopsomaty-iaak-veteran-rozvynuv-svii-biznes-iz-pidtrymkoiu-mista>
69. Родина ветерана війни відкрила кав'ярню у Львові! URL: <https://www.youtube.com/watch?v=XdWi9Tp0siM>
70. Халимендик В.М., Черба В.М. Соціальний захист і соціальна реабілітація військовослужбовців на прикладі реалізації сервісу “Я – Ветеран”. *Інноваційні рішення в економіці, бізнесі, суспільних комунікаціях та міжнародних відносинах* : матеріали IV Міжнародної науково-практичної інтернет-конференції. Дніпро : Університет митної справи та фінансів, 2024. С. 211-212.
71. Kid's Club. URL: https://www.instagram.com/kids_club.samar/
72. Ветеран перетворив свій ресторан на волонтерський штаб. URL: <https://export.gov.ua/history-of-success/veteran-peretvoryv-svii-restoran-na-volonterskyi-shtab>
73. У Дніпрі відкрили "Денний центр для ветеранів та їхніх родин": які послуги можна отримати <https://suspilne.media/dnipro/935049-u-dnipri-vidkrili-dennij-centr-dla-veteraniv-ta-ihnih-rodin-aki-poslugi-mozna-otrimati/>
74. Карта ветеранських бізнесів. URL : <https://veteranfund.com.ua/projects/lun-reg/>

- 75.Партнери грантової програми для ветеранів і другого з подружжя. URL:
<https://diia.gov.ua/partneri-grantovoyi-programi-dlya-veteraniv-i-drugogo-z-podruzzhya>
- 76.Конкурсні програми з фінансування проєктів ветеранського бізнесу. URL:
<https://veteranfund.com.ua/contests/>
- 77.Гранти ветеранам: майже 300 ветеранів та других з їхнього подружжя отримують гранти на розвиток бізнесу з початку 2025 року. URL:
<https://me.gov.ua/News/Detail?lang=uk-UA&id=49c859d7-79a1-47ea-a6a6-63799e44105f&title=GrantiVeteranam-Maizhe300-VeteranivTaDrugikhZYikhnogoPodruzzhziaOtrimaiutGrantiNaRozvitokBiznesuZPochatku2025-Roku>
- 78.Sripada, R. K., Lamp, K. E., Defever, M., Venners, M., & Rauch, S. A. M. (2016). Perceived Social Support in Multi-era Veterans With Posttraumatic Stress Disorder. *The Journal of Nervous and Mental Disease*, 204(4), 317–320. doi:10.1097/nmd.0000000000000476
- 79.Petrukha, Serhii V. et al. (2024) “Modernization of Public Finances and Resilience of Veteran Business.” *The Problems of Economy* 3:249–260. <https://doi.org/10.32983/2222-0712-2024-3-249-260>.
URL:https://www.problecon.com/export_pdf/problems-of-economy-2024-3_0-pages-249_260.pdf
- 80.Як Україна може навчитись у Штатів підтримувати ветеранське підприємництво. URL: <https://forbes.ua/leadership/veteranam-v-ssha-nalezhat-ponad-25-mln-kompaniy-yaki-1-trln-na-rik-yak-ukraina-mozhe-navchitis-u-shtativ-pidtrimuvati-veteranske-pidpriemnitstvo-09042023-12906>
- 81.СПРИЯННЯ РОЗВИТКУ БІЗНЕСУ ВЕТЕРАНІВ: ДОСВІД США.URL:https://veteranfund.com.ua/analitics/facilitating_veteran_business_development/
- 82.Що потрібно, щоб в Україні розвивався ветеранський бізнес. Розповідають компанії, які забезпечують армію.URL:<https://forbes.ua/war-in->

[ukraine/shcho-potribno-shchob-v-ukraini-rozvivasya-veteranskiy-biznes-rozpovidayut-kompanii-yaki-zabezpechuyut-armiyu-15122022-10498](https://veteranfund.com.ua/analitics/facilitating_veteran_business_development/)

83. Аналітична довідка СПРИЯННЯ РОЗВИТКУ БІЗНЕСУ ВЕТЕРАНІВ: ДОСВІД США. URL: https://veteranfund.com.ua/analitics/facilitating_veteran_business_development/
84. Hrashchenko, I. (2025). Працевлаштування ветеранів — соціальна відповідальність кожного (держави, бізнесу та громадянського суспільства). *Європейський науковий журнал Економічних та Фінансових інновацій*, 1(15), 5-16. <https://doi.org/10.32750/2025-0101>]ю
85. Що потрібно, щоб в Україні розвивався ветеранський бізнес. Розповідають компанії, які забезпечують армію. URL: <https://forbes.ua/war-in-ukraine/shcho-potribno-shchob-v-ukraini-rozvivasya-veteranskiy-biznes-rozpovidayut-kompanii-yaki-zabezpechuyut-armiyu-15122022-10498>
86. Ветеранське підприємництво: які правила ведення бізнесу депутати зібрали в одному законопроект URL: <https://investlaw-group.com/veteranske-pidpryyemnyctvo-yaki-pravyla-vedennya-biznesu-deputaty-zibraly-v-odnomu-zakonoprojekti/>
87. Досвід ветеранів-підприємців та їхній погляд на потреби та перешкоди ветеранської спільноти при працевлаштуванні. URL: <https://veteranfund.com.ua/wp-content/uploads/2025/05/Vyklyky-potreby-ta-pereshkody-.pdf>
88. Звіт за результатами аналізу українського законодавства в частині забезпечення трудових прав ветеранів війни. Український ветеранський фонд, 2024 URL: https://veteranfund.com.ua/wpcontent/uploads/2024/11/Zvit_ukrainske_zakonodavstvo_druk.pdf
89. Постанова Кабінету Міністрів України № 1322. (15.12.2023) Про схвалення Стратегії утвердження української національної та громадянської ідентичності на період до 2030 року та затвердження операційного плану

заходів з її реалізації у 2023-2025 роках. URL:

<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1322-2023-%D0%BF#Text>

ДОДАТКИ

Складові державної ветеранської політики

Безпекова складова	єдиний облік колишніх військових всьогосилового блоку; підтримка готовності до повернення до військової служби; легалізація та контроль надання військових послуг за кордоном; залучення до військово-патріотичного та національно-патріотичного виховання;
Економічна складова	Ветеранський бізнес – нові робочі місця, актуальні напрями діяльності; Створення умов отримання цивільної спеціальності відповідно до потреб ринку праці за місцем проживання; Програми заохочення підприємництва, що працевлаштовують ветеранів, членів їх родин та заснованих ветеранами;
Соціальна складова	єдина система обліку отриманих послуг ветераном підтримка фізичного та ментального здоров'я; адаптація до цивільного життя, інтеграція в суспільство, родину, громаду, трудові колективи; підтримка осіб з інвалідністю внаслідок війни, членів родин загиблих (померлих) захисників/захисниць України забезпечення житлом (перехідний період) захисників/захисниць України; забезпечення житлом (перехідний період);
Міжнародна складова	впровадження стандартів ЄС та НАТО; розвиток ветеранської дипломатії; залученість до міжнародних ветеранських спортивних спільнот.

1. *складено автором за джерелом [89].

Основні нормативно-правові акти України, які регулюють питання трудових прав ветеранів війни

Назва документу	Основні нормативно-правові акти України, які регулюють питання трудових прав ветеранів війни:
1	2
Кодекс законів про працю України від 10.12.1971 № 322-VIII в редакції від 24.12.2023 р. [11].	Кодекс регулює трудові права працівників та частково ветеранів війни, також кодекс дотичний до питань переваги в залишенні на роботі ветеранів війни і питань їх додаткової відпустки, тощо.
Закон України «Про статус ветеранів війни та гарантії їх соціального захисту» від 22.10.1993 №3551-XII. [13].	Цей Закон є одним з основних і базових для ветеранів війни, він визначає правовий статус ветеранів війни, забезпечує створення належних умов для їх життєзабезпечення, сприяє формуванню в суспільстві шанобливого ставлення до них.
Закон України «Про зайнятість населення» від 5 липня 2012 року № 5067-VI. [15].	Закон визначає правові, економічні та організаційні засади реалізації державної політики у сфері зайнятості населення, гарантії держави щодо захисту прав громадян на працю та реалізації їхніх прав на соціальний захист від безробіття. Цей закон відносить ветеранів війни до категорії громадян, що мають додаткові гарантії у сприянні працевлаштуванню
Закон України «Про загальнообов’язкове соціальне страхування на випадок безробіття» від 23 вересня 1999 року № 1105-XIV. [16].	Цей закон визначає правові, фінансові та організаційні засади загальнообов’язкового державного соціального страхування на випадок безробіття. Зокрема стосується військовослужбовців, питань страхування на випадок безробіття, питань матеріального забезпечення та соціальних послуг й обчислення страхового стажу.
Постанова Кабінету Міністрів України «Про надання державної цільової підтримки деяким категоріям громадян для здобуття професійної (професійно-технічної), фахової передвищої та вищої освіти» від 23.11.2016 р. № 975. [17].	Постанова регулює порядок та умови, що визначають механізм надання державної цільової підтримки деяким категоріям громадян в т.ч. ветеранам війни для здобуття професійної (професійно-технічної), фахової передвищої та вищої освіти, які навчаються у державних або комунальних закладах професійної (професійно-технічної), фахової передвищої та вищої освіти.

1	2
Постанова Кабінету Міністрів України «Про затвердження Порядку організації соціальної та професійної адаптації учасників антитерористичної операції, осіб, які здійснювали заходи із забезпечення національної безпеки і оборони, відсічі і стримування збройної агресії Російської Федерації у Донецькій та Луганській областях, та постраждалих учасників Революції Гідності» від 21 червня 2017 р. № 432. загиблих (померлих) Захисників та Захисниць України та постраждалих учасників Революції Гідності. [18].	Цим Порядком визначається механізм забезпечення соціальної та професійної адаптації осіб, які звільняються або звільнені з військової служби з числа ветеранів війни, осіб, які мають особливі заслуги перед Батьківщиною, членів сімей таких осіб, членів сімей загиблих (померлих) ветеранів війни, членів сімей
Постанова Кабінету Міністрів України «Про затвердження Порядку видачі ваучерів для підтримання конкурентоспроможності осіб на ринку праці» від 20.03.2013 р. [19].	Цей Порядок визначає механізм видачі ваучерів для підтримання конкурентоспроможності на ринку праці деяким категоріям громадян. Зокрема стосується осіб, які отримали поранення, контузію, каліцтво або захворювання в період воєнного стану в Україні або окремих її місцевостях під час служби, трудової та іншої діяльності, проживання на відповідній

Основні види економічної діяльності, що здійснюють ветерани

Види економічної діяльності 1

скинути

Пошук

- ☐ 47: Роздрібна торгівля, крім торгівлі автотранспортними засобами та мотоциклами
 50.4%
- ☐ 46: Оптова торгівля, крім торгівлі автотранспортними засобами та мотоциклами
 30.2%
- ☐ 68: Операції з нерухомим майном
 20.9%
- ☐ 63: Надання інформаційних послуг
 18.9%
- ☐ 62: Комп'ютерне програмування, консультування та пов'язана з ними діяльність
 16.9%
- ☐ 49: Наземний і трубопровідний транспорт
 15.9%
- ☐ 45: Оптова та роздрібна торгівля автотранспортними засобами та мотоциклами, їх ремонт
 11.5%
- ☐ 52: Складське господарство та допоміжна діяльність у сфері транспорту
 11.0%

Джерело: дані Українського ветеранського фонду. URL: <https://veteranfund.com.ua/>

- ☐ 52: Складське господарство та допоміжна діяльність у сфері транспорту
 11.0%
- ☐ 77: Оренда, прокат і лізинг
 10.9%
- ☐ 43: Спеціалізовані будівельні роботи
 10.4%
- ☐ 56: Діяльність із забезпечення стравами та напоями
 10.3%
- ☐ 82: Адміністративна та допоміжна офісна діяльність, інші допоміжні комерційні послуги
 9.6%
- ☐ 73: Рекламна діяльність і дослідження кон'юнктури ринку
 9.0%
- ☐ 74: Інша професійна, наукова та технічна діяльність
 9.0%
- ☐ 70: Діяльність головних управлінь (хед-офісів); консультування з питань керування
 8.6%
- ☐ 01: Сільське господарство, мисливство та надання пов'язаних із ними послуг
 6.3%

Джерело: дані Українського ветеранського фонду. URL: <https://veteranfund.com.ua/>

Державна служба зайнятості .URL:<https://www.dcz.gov.ua/stat/infograph>

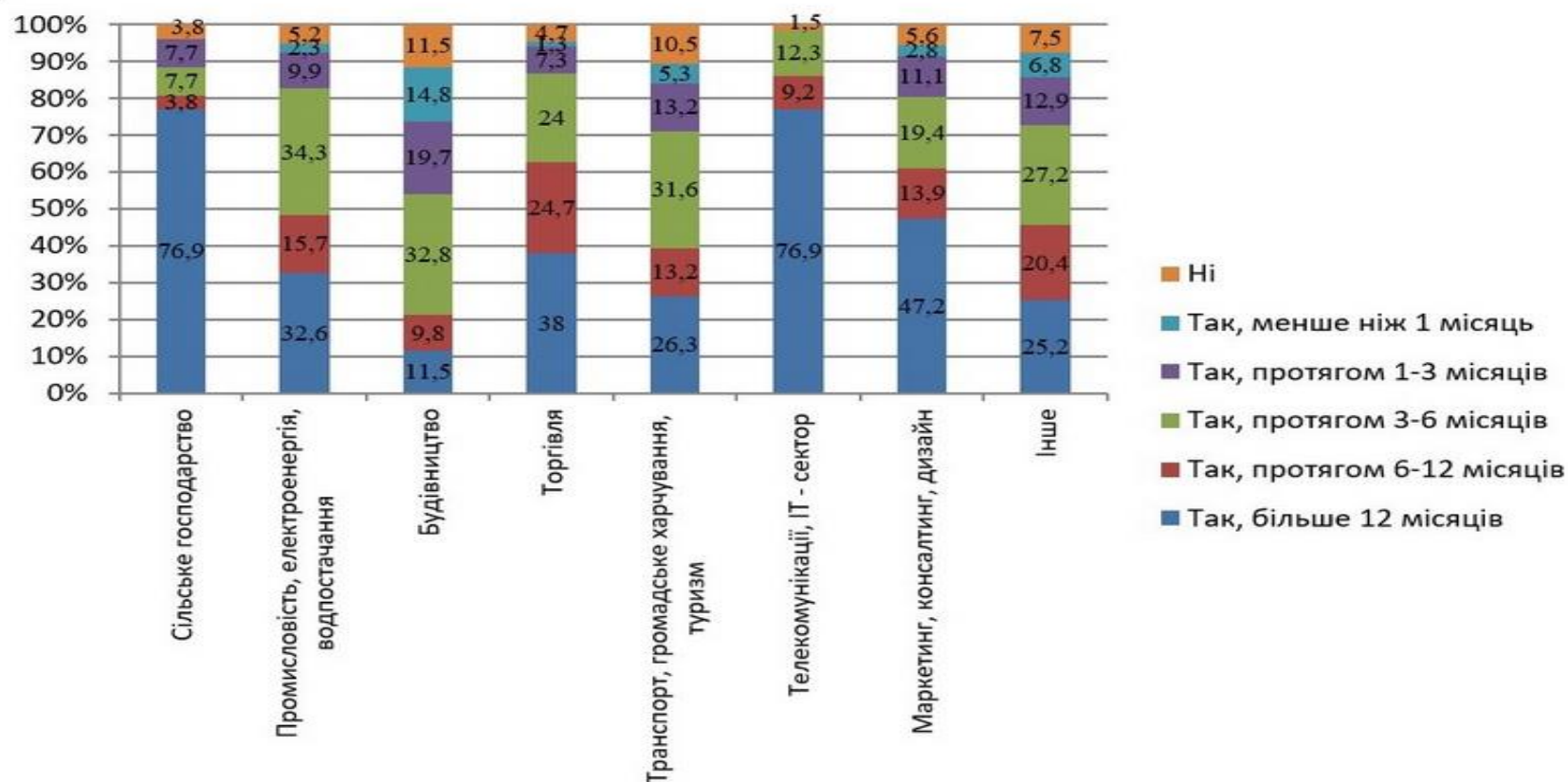

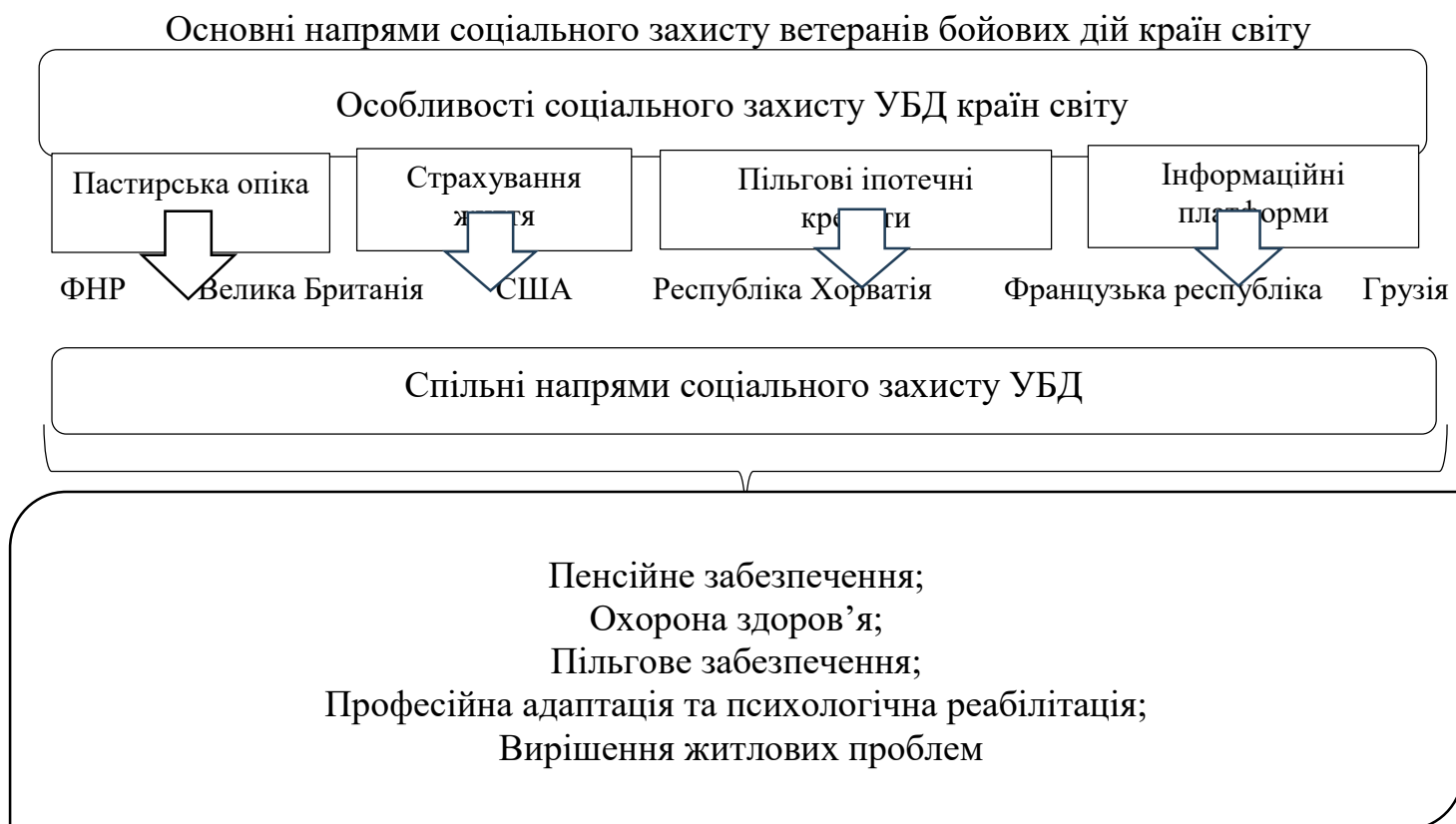
Рис. Результати опитування ветеранів у 2023

Джерело: складено за даними дослідження стану бізнесу в Україні [<https://niss.gov.ua/doslidzhennya/sotsialna-polityka/problemy-rozvytku-maloho-ta-serednoho-biznesu-v-ukrayini-yak>].

Додаток К

II

Типології кращих практик підтримки ветеранів [8]

